

Geneza mariawityzmu i nieoficjalne relacje mariawicko-rzymskokatolickie w latach 1906-1939²

The Genesis of Mariavitism and Unofficial Relations between the Mariavite and Roman Catholic Church in the Years 1906-1939

Słowa kluczowe: Mariawici, Kościół Mariawitów, Kościół Rzymskokatolicki, Maria Franciszka Kozłowska, Jan M. Michał Kowalski, Dzieło Wielkiego Miłosierdzia

Key words: Mariavites, Mariavite Church, Roman Catholic Church, Maria Franciszka Kozłowska, Jan M. Michał Kowalski, Work of Great Mercy

Streszczenie

Tekst omawia genezę powstania i przyczyny wyodrębnienia się mariawityzmu jako niezależnego od Rzymu wyznania oraz nieformalne kontakty mariawicko-rzymskokatolickie od 1906 do 1939 roku w kontekście pojednania obu Kościołów. Pierwsza faza relacji dwustronnych (1906-1914) ograniczyła się do wymiany listów, polemik prasowych i nieoficjalnych spotkań duchownych obu wyznań, nie przynosząc żadnego postępu. W drugiej fazie stosunków bilateralnych (1918-1939) ks. Jan Zieja, proboszcz parafii rzymskokatolickiej w Łachiszynie, przedstawił stronie mariawickiej projekt życia zakonnego mariawitów, natomiast arcybiskup Jan M. Michał

¹ Dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT, Wydział Teologiczny Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

² Niniejsze opracowanie stanowi część projektu badawczego poświęconemu dialogowi mariawicko-rzymskokatolickiemu, zrealizowanego w 2020 roku w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

Kowalski, zwierzchnik Starokatolickiego Kościoła Mariawitów, wystosował do hierarchii rzymskokatolickiej w Polsce i papieża Piusa XI projekt, dotyczący przywrócenia łączności między obu Kościołami. Dzięki tym inicjatywom w okresie międzywojennym wywiązała się korespondencja między trzema biskupami Kościoła Mariawitów i dwoma hierarchami Kościoła Rzymskokatolickiego (1929-1930), której przedmiotem była wymiana poglądów, odnosząca się do kwestii współpracy międzykościelnej, urzędu papieża, objawień założycielki mariawityzmu, kapłaństwa kobiet, celibatu duchownych i małżeństw duchownych mariawickich z siostrami zakonnymi.

Abstract

The paper discusses the origins of and the grounds for the separation of the Mariavite Church as a denomination independent of Rome as well as the informal contacts between the Mariavite and the Roman Catholic Church from 1906 to 1939 in the context of the reconciliation of both Churches. The first phase of bilateral relations (1906-1914) was limited to the exchange of letters, press polemic and unofficial meetings between the clerics of the two denominations, without any progress. In the second phase of the bilateral relations (1918-1939), Rev. Jan Zieja, Roman Catholic parish priest in Łachiszyn, presented the Mariavite side with a project of the Mariavite monastic life, while archbishop Jan M. Michał Kowalski, the superior of the Old Catholic Mariavite Church, presented to the Roman Catholic hierarchy in Poland and to Pope Pius XI a project to restore the connection between both Churches. Thanks to these initiatives, during the two decades between WWI and WWII, correspondence took place between three bishops from the Mariavite Church and two hierarchs of the Roman Catholic Church (1929-1930) involving an exchange of views on the inter-Church cooperation, papacy, the revelations of the Founder of the Mariavite Church, the ordination of women, celibacy and marriage between Mariavite clergymen and nuns.

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie genezy powstania mariawityzmu i rozłamu mariawitów z Rzymem oraz nieoficjalnych relacji między Starokatolickim Kościołem Mariawitów i Kościołem Rzymskokatolickim w latach 1906-1970. Tekst stawia sobie za cel przybliżenie nieformalnych działań, podejmowanych przez reprezentantów obu stron na rzecz osiągnięcia konsensusu w kwestiach historycznych,

doktrynalnych i organizacyjnych oraz przewyższenia podziału między dwoma wyznaniem.

1. Geneza powstania ruchu mariawickiego na przełomie XIX i XX wieku

Powstanie mariawityzmu³ – jako katolickiego ruchu odnowy duchowej i moralnej – nastąpiło w końcu XIX wieku w Królestwie Polskim pod zaborem rosyjskim. Miało ono ścisły związek z trudną sytuacją Kościoła Rzymskokatolickiego po upadku powstania styczniowego (1863-1864), największego i najbardziej krwawego zrywu niepodległościowego Polaków w okresie zaborów. Władze carskie uważały łacińskich duchownych katolickich narodowości polskiej za element niebezpieczny i rozsądnik buntu dla państwa rosyjskiego z powodu popierania przez nich dążeń niepodległościowych oraz pielęgnowania tradycji narodowych i patriotycznych Polaków. W ramach kroków odwetowych i represyjnych cenzurowano listy pasterskie hierarchów kościelnych, wywieziono w głąb Rosji niektórych biskupów i wielu księży, skonfiskowano nieruchomości należące do duchowieństwa świeckiego i zakonnego, dokonano kasaty i reorganizacji wielu zakonów, zakazano zakładania nowych zgromadzeń zakonnych, a także przyjmowania do nich nowicjuszy⁴. Poza tym rosyjskie władze zaborcze drastycznie zmniejszyły liczbę diecezji rzymskokatolickich oraz ograniczyły możliwości kształcenia kleru przez zmniejszenie dotacji na seminaria duchowne, w których alumni byli pozbawieni możliwości uzyskania matury (Warchoń 1997, 13). Jedyłą rzymskokatolicką wyższą uczelnią teologiczną, która miała prawo kształcić przyszłych księży katolickich i profesorów seminaryjnych

³ Nazwa mariawityzm pochodzi od łac. słów *Mariae vita* [życie Maryi] oraz *Mariae vitam imitantes* [naśladowający życie Maryi], szczególnie Jej cichość, skromność, pobożność i ofiarną pracę dla bliźnich.

⁴ Szerzej na ten temat zob. Suligowski 1928; Kubicki 1933-1939; Niebelski 2002; Niebelski 2004, 50-64.

z Kongresówki, była Cesarska Rzymskokatolicka Akademia Duchowna w Petersburgu⁵, utworzona w 1834 roku w Wilnie, przeniesiona do stolicy państwa carów w 1842 roku, funkcjonująca do 1918 roku.

Wraz z osłabieniem struktur organizacyjnych Kościoła Rzymskokatolickiego na ziemiach polskich pod panowaniem rosyjskim nastąpił głęboki kryzys duchowy, moralny i organizacyjny części kleru rzymskokatolickiego, który przejawiał się w niewłaściwym podejściu do wiernych, zwłaszcza pochodzenia chłopskiego i robotniczego, przez zaniedbania duszpasterskie, nadużycia finansowe i naruszanie zasad etycznych. W konsekwencji prowadziło to do lekceważenia parafian, nieszczerego postępowania oraz chciwości względem wiernych przez zawyzanie *iura stolae* (Dąbski 1927, 4-7; Stopniak 1975, 391-414; Stopniak 1981, 222-226; Mazur 1991, 9-16).

Mimo restrykcyjnych decyzji władz rosyjskich wobec duchowieństwa katolickiego i kryzysu stanu kapłańskiego na ziemiach polskich pod panowaniem carskim, od połowy XIX do początków XX wieku, z inicjatywy świątobliwego o. Honorata Koźmińskiego (1829-1916)⁶, kapucyna z Zakroczymia, komisarza Prowincji Polskiej Zgromadzenia Braci Mniejszych Kapucynów, z motywów moralnych i pobożnościowych zaczęły powstawać ukryte zgromadzenia żeńskie i męskie. Osoby należące do zgromadzeń bezhabitowych oficjalnie nie były zakonnikami, ale składały czasowe i wieczyste śluby zakonne, były ubrane po świecku i pracowały zawodowo na swoje utrzymanie. W latach 1873-1895 w Królestwie Polskim, nazywanym nieoficjalnie Krajem Nadwiślańskim, powstało 26 zgromadzeń ukrytych, w tym 22 żeńskie i 4 męskie⁷.

⁵ Więcej na ten temat zob. Wodzianowska 2007.

⁶ Więcej o tej postaci zob.: Werner 1972; Jabłońska-Deptuła 1986; Kluz 1987; Dydycz 1988; Billot 2009.

⁷ W kościelnej i świeckiej literaturze naukowej do zgromadzeń honorackich są zaliczane: Zgromadzenie Sióstr Sług Paralityków (Sługi Paralityków), Instytut Świecki Służebnic Najświętszego Serca Jezusa – Posłanniczki Maryi, czyli Córki Królowej Naszej od Serca Jezusa (Posłanniczki), Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących, Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej (Służki),

Na początku XX wieku do ukrytych zgromadzeń żeńskich na terenie zaboru rosyjskiego należało 8 tysięcy kobiet (Olszewski 1986b, 283). Funkcjonowanie zgromadzeń bezhabitowych opierało się przeważnie na III Regule św. Franciszka (Babi 2017, 7). Jednym z ukrytych stowarzyszeń zakonnych było kontemplacyjne Zgromadzenie Sióstr Ubogich Świętej Matki Klary od Nieustającej Adoracji Ułgania Drugiego Zakonu Św. Ojca Franciszka, założone za wiedzą i zgodą o. Honorata, kierowane przez Feliksę (Felicję) Magdalenę Kozłowską (1862-1921), przyszlą założycielkę mariawityzmu (Gajewski 1975, 325). Ze względu na jej dobroć i miłość dla ludzi była nazywana przez mariawitów *Mateczką*.

Inspiratorka mariawityzmu, Feliksa Magdalena Kozłowska urodziła się we wsi Wieliczna pod Węgrowem na Podlasiu, w guberni siedleckiej. Pochodziła z rzymskokatolickiej rodziny średnioszlacheckiej (Jaworska 1981, 3). Jej rodzicami byli Jakub Kozłowski⁸ herbu Nałęcz (1837-1863), syn Jakuba i Jakobiny, nadleśny w prywatnych lasach Cichockiej

Zgromadzenie Sióstr Córek Matki Bożej Bolesnej (Serafitki), Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Szpitalnych (Służebniczki Szpitalne), Zgromadzenie Sióstr Westiarek Jezusa (Westiarki), Zgromadzenie Sióstr św. Marty (Martanki, Gospodziarki), Zgromadzenie Braci Sług Maryi Niepokalanej (Sługi Jezusa), Zgromadzenie Córek Najczystszeo Serca Najświętszej Maryi Panny (Sercanki Bezhabitowe), Stowarzyszenie Mariańskie Świeckich Kapłanów (Kapłani Mariańscy), Zgromadzenie Sióstr Najświętszego Imienia Jezus pod Opieką Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych (Marylki), Zgromadzenie Sióstr Ubogich Świętej Matki Klary (Mariawitki), Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi (Honoratki), Zgromadzenie Sióstr Adoraterek Przebłagania (Adoratorki Przebłagania), Zgromadzenie Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza (Obliczanki), Zgromadzenie Sióstr Niewiast Ewangelicznych (Niewiasty Ewangeliczne), Zgromadzenie Sióstr Córek Matki Bożej Częstochowskiej (Córki Matki Bożej Częstochowskiej), Zgromadzenie Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścicowych (Wspomożycielki), Zgromadzenie Sióstr Córek Jezusa Ukrzyżowanego (Córki Jezusa Ukrzyżowanego), Zgromadzenie Sióstr Córek Maryi Niepokalanej (Niepokalanki Bezhabitowe), Zgromadzenie Synów Matki Bożej Bolesnej (Doloryści), Zgromadzenie Sióstr Pocieszycielek Najświętszego Serca Jezusowego (Pocieszycielki), Stowarzyszenie Służących Świętej Rodziny (Mężowie Ewangeliczni), Zgromadzenie Służebnic Matki Dobrego Pasterza (Pasterzanki) i Zgromadzenie Sióstr Infirmerek Najśladszego Serca Jezusa (Infirmierki).

⁸ Więcej o tej postaci zob.: [Wylazłowski] 2013, 15.

w Wielicznej, oraz Anna z Olszewskich Kozłowska⁹ (1839-1921), córka Jana i Katarzyny Olszewskich, ziemianka, w latach 1903-1921 zakonnica mariawicka, nosząca imiona Maria Hortulana (Feldman 1962, 2; Gołębiowski 2002, 16).

Feliksa Kozłowska została ochrzczona 19 czerwca 1862 roku w rzymskokatolickim kościele parafialnym w Stoczku Węgrowskim przez ks. Jana Kozankę-Lipkę (1800-1882), należącego do stowarzyszenia księży bartoszków (bartolomitów); („Akt urodzenia Mateczki.” 1922, 311-312; Szymkiewicz 2011, 21). Kiedy miała 8 miesięcy straciła ojca, który zginął podczas powstania styczniowego 3 lutego 1863 roku w bitwie pod Węgrowem¹⁰ i został pochowany w zbiorowej mogile razem z czterdziestoma powstańcami (Łojek 2001, 11). Po jego śmierci – jako pól sierota – przebywała najpierw u rodziny Pułaskich w Czerwoncu Węgrowskiej pod Sokołowem Podlaskim, następnie w Baczkach niedaleko Węgrowa (parafia Okrzeja) i okresowo u krewnych w Garwolinie, gdzie przystąpiła do Pierwszej Komunii Świętej, której udzielił jej ks. Nojszewski (Jałosiński 1972, 9; Czaczkowska 2019, 274). Młoda Feliksa, po przeniesieniu się z matką do Warszawy (1872), kształciła się najpierw w domu nauczycielki panny Łaskiej, następnie na prywatnej pensji hrabiny Skarbek, a potem w państwowym rosyjskim IV Gimnazjum Żeńskim przy ulicy Miodowej (Ginter 1989, 5). Po ukończeniu edukacji gimnazjalnej, przez dwa lata (1881-1883) udzielała korepetycji w domu generała lejtnanta Romeo Kornilewicza Ulricha (1809-1884), ewangelika, noszącego tytuł barona, komendanta Warszawskiej Cytadeli Aleksandrowskiej w latach 1877-1883 (Nowowiejski 1930, 668; W. G. 1987, 14; Łojek 2001a, 14; Gołębiowski 2002, 21-22; Rybak 2011, 16).

W 21. roku życia rozważała wstąpienie do zakonu Sióstr Kapucynek, a następnie Zgromadzenia Sióstr Sakramentek, jednak z powodu zakazu

⁹ Szerzej o tej postaci zob.: „Mariae-Vita (Życie Maryi). Z opowiadań «Babci»” 2007; „Mariae-Vita (Życie Maryi). Z opowiadań «Babci» i innych sióstr zakonnych.” 2007; Szymkiewicz 2011; Szymkiewicz 2012; Szymkiewicz 2013.

¹⁰ Szerzej na ten temat: Karasińska 2013, 16-17.

naboru nowych nowicjuszek zamiaru tego nie zrealizowała („Krótki życiorys Mateczki” 1922, 98; *Ku Królestwu Bożemu* 2009, 11). W tej sytuacji postanowiła zwrócić się o przyjęcie do jednego z żeńskich zgromadzeń ukrytych. Chcąc zrealizować swój zamiar w 1883 roku odprawiła ośmiodniowe rekolekcje w Zakroczymiu blisko Warszawy, pod kierunkiem kapucyna o. Leopolda Łukasza Zaczyńskiego (1840-1918; Feldman 1962, 4). W tym samym roku wstąpiła do Przytuliska, siedziby Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Cierpiących przy ulicy Wilczej 7 w Warszawie. Siostry tego Zgromadzenia żyły według III Reguły św. Franciszka. Feliksa Magdalena, jako siostra skrytka, przez 2 lata zajmowała się modlitwą i pielęgnacją zamożnych chorych w ich domach (Ginter 1987, 14).

W 1886 roku z powodu konfliktu z matką przełożoną, Kazimierą Gruszczyńską¹¹ (1848-1927), s. Feliksa Kozłowska za aprobatą o. Honorata, swojego kierownika duchowego i spowiednika, opuściła Przytulisko i została mianowana wizytatorką ukrytych zgromadzeń żeńskich w Królestwie Polskim pod zaborem rosyjskim (Rowiński 1910, 12; Ginter 1989, 5-6; *Święta Maria Franciszka Kozłowska i Jej Zgromadzenia...* 2007, 313).

W latach 1886-1887, podczas pobytu w Płocku, sprawowała opiekę nad Zgromadzeniem Sióstr Fabrycznych i Zgromadzeniem Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej¹² Pauliny Lisieckiej¹³ (1852-1947), przełożonej generalnej Zgromadzenia w latach 1882-1888 (Gajkowski 1911, 13; Włodarski, Tarowski, 1968, 253).

8 września 1887 roku, w Święto Narodzenia Matki Bożej, w okresie sprawowania rządów w diecezji płockiej przez Henryka Piotra Dołęgę Kossowskiego (1828-1903), wikariusza kapitulego (1882-1890), za zgodą o. Honorata Koźmińskiego, Mateczka, nosząca imię zakonne Franciszka, założyła w Płocku Zgromadzenie Sióstr Ubogich Świętej Matki Klary (Rejnke 1910, 7; Baturin 1914, 12; M. I. 1967, 7; Peterkiewicz 1975, 9;

¹¹ Szerzej o tej postaci zob. Olszewski 1991.

¹² Więcej o tej postaci zob. Wójcik 1978; Wójcik 2012.

¹³ Szerzej o tej postaci zob. Kratochwil, Szumił 2000.

Papierowski 1997a, 19; Moskal 2002, 1112; Jaworska 2009, 168, Mames 2016, 22). Działo ono nieformalnie w oparciu o pierwotną regułę Sióstr Ubogich św. Klary, czyli II regułę św. Franciszka, natomiast oficjalnie jako Zakład Szycia Bielizny i Robót Kościelnych Feliksi Kozłowskiej, słynący z wysokiej jakości wykonywanych szat liturgicznych dla duchownych (Rejnke 1910, 7; Rościszewska 2020, 207). Siostry należące do ukrytego Zgromadzenia, oprócz trzech tradycyjnych ślubów zakonnych czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, składały dodatkowy czwarty ślub wynagradzania zniewag Bogu ukrytemu w Przenajświętszym Sakramencie („Ustawy Zgromadzenia Sióstr Mariawitek Nieustającej Adoracji Ubłagania” 1922, 339).

W pierwszej połowie 1893 roku w kościele przy klasztorze kapucynów w Nowym Mieście nad Pilicą, Feliksa Kozłowska złożyła 3-letnie śluby zakonne, przyjmując imiona Maria Franciszka (Warchoń 2008, 12).

Za początek ruchu mariawickiego uważa się dzień 2 sierpnia 1893 roku, kiedy s. Feliksa Kozłowska po Mszy Świętej i przyjęciu Komunii Świętej, przed obrazem Matki Bożej Anielskiej, w rzymskokatolickim kościele poreformackim, zwanym seminaryjnym, w Płocku, miała ponadmysłowe przeżycie mistyczne, w teologii duchowości określane jako objawienie umysłowe, intelektualne lub pojęciowe, znane również jako głos Chrystusa, o miłosierdziu Bożym („Krótki życiorys Mateczki” 1922, 116-117; Rudnicki 1993, 1). Mistyczka płocka została wtedy oderwana od zmysłów, doświadczając porwania duchowego do Boga (Feldman 1959, 7). W objawieniu Bożym, zwanym Dziełem Wielkiego Miłosierdzia, s. Maria Franciszka otrzymała polecenie utworzenia Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, powołanego do szerzenia kultu Pana Jezusa ukrytego w Przenajświętszym Sakramencie oraz wzywania pomocy i naśladowania Matki Boskiej, jako reakcja na powszechny upadek moralny Kościoła i świata („Początek zawiązku Zgromadzenia Kapłanów” 1922, 5). Z relacji pisemnych Mateczki wynika, że jej objawienia trwały 25 lat, od 1893 do 1918 roku. Zostały one spisane własnoręcznie przez założycielkę mariawityzmu w pięciu księgach: „Początek Zawiązku

Zgromadzenia Kapłanów”, „Pierwotny tekst Objawień Mateczki”, „Wyjāti z Objawień w roku 1899 i 1900”, „Notatki rekolekcyjne z roku 1911” i „Notatki z Objawień z Roku Jubileuszowego 1918”¹⁴.

W 1893 roku do ukrytego Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów przystąpiło dwóch księży rzymskokatolickich diecezji płockiej: ks. Felicjan M. Franciszek Strumiłło¹⁵ (1861-1895), absolwent studiów matematycznych Uniwersytetu w Petersburgu i Seminarium Duchownego w Płocku, prokurator tegoż seminarium odpowiedzialny za sprawy gospodarcze, oraz ks. Kazimierz M. Jan Przyjemski¹⁶ (1868-1920), absolwent seminarium płockiego i Akademii Duchownej w Petersburgu, profesor seminaryjny i pierwszy zakonny przełożony mariawitów. Stopniowo wzrastała liczba powołań do Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, które funkcjonowało nieformalnie za przyzwoleniem Michała Nowodworskiego¹⁷ (1831-1896), biskupa płockiego i twórcy monumentalnej „Encyklopedii kościelnej”, a następnie Wincentego Szymona Petrykowskiego (1845-1927), wikariusza kapitulnego diecezji płockiej (Gajewski 1975, 325). Należeli do niego przeważnie młodzi i wykształceni księża. Wielu z nich było profesorami lub wychowawcami w seminariach duchownych. Wyróżniali się gorliwością, pokorą, pobożnością i uczciwością w spełnianiu swoich obowiązków duszpasterskich. Przyjmując rygorystyczne zasady franciszkańskie członkowie tajnego zgromadzenia zakonnego nie spożywali mięsa, nie pili alkoholu, nie palili cygar i papierosów, nie grali w karty i nie chodzili na przedstawienia teatralne. Warto również dodać, że żyli w skromnych warunkach i nie żądali od parafian opłat za posługi religijne. W 1903 roku do męskiego stowarzyszenia zakonnego mariawitów należało już 50 kapłanów, a trzy

¹⁴ Szczegółowe omówienie poszczególnych ksiąg objawień Matki Marii Franciszki zob. Rudnicki 1974, 455-465; Rudnicki 1979, 195-231.

¹⁵ Szerzej o tej postaci zob.: Stachowiak 1965, 13; „O. Felicjan M. Franciszek Strumiłło.” 1995, 11-12; Ginter 2012, 9; Seweryniak 2014, 41; Pluciennik 2020, 21.

¹⁶ Więcej o tej postaci zob. Ginter, 2000; Ginter 2013; Seweryniak 2014, 43-44.

¹⁷ Szerzej o tej postaci zob. Grzybowski 2000, 537-542; Karpiński 2009.

lata później 70 księży z ośmiu diecezji, głównie warszawskiej, płockiej i lubelskiej, ale również kieleckiej, sandomierskiej i sejneńskiej (Mazur 1991, 19-20).

Godne podkreślenia jest, że za życia Feliksi Kozłowskiej również Zgromadzenie Sióstr Mariawitek wzrastało nie tylko duchowo, ale również liczebnie. W 1887 roku razem z Mateczką liczyło ono 6 sióstr, w 1892 r. 18 kobiet, w 1902 r. 40 niewiast, w 1910 r. 120 sióstr zakonnych, a w 1921 r. już 244 zakonnice (Ginter 1987, 15-18). Wzrastająca liczba sióstr należących do mariawickiego zgromadzenia żeńskiego, wynikała z charyzmatu Marii Franciszki. Z jej inicjatywy dla potrzeb mariawickich zbudowano wiele kościołów, kaplic, klasztorów, przedszkoli, szkół, domów ludowych i warsztatów rzemieślniczych. Założycielka mariawityzmu potrafiła przyciągnąć ofiarnych księży i pobożne niewiasty do służby Bogu i ludziom niezależnie od przynależności konfesyjnej.

2. Starania w sprawie legalizacji mariawickich zgromadzeń zakonnych w ramach Kościoła Rzymskokatolickiego (1903-1906)

Po spisaniu objawień przez s. Marię Franciszkę Kozłowską w latach 1894-1902 zaistniała potrzeba zapoznania z ich treścią hierarchii rzymskokatolickiej w Królestwie Polskim, a potem papieża i Kurii Rzymskiej w Watykanie. W tym celu 8 stycznia 1903 roku prowincjałowie mariawiccy udali się do ordynariuszy trzech diecezji rzymskokatolickich z zamiarem przekazania im objawień Mateczki i krótkiej historii Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów. Prowincjał warszawski – ks. Jan M. Michał Kowalski odwiedził arcybiskupa warszawskiego Wincentego Chościak Popiela (1825-1912), prowincjał lubelski – ks. Roman M. Jakub Próchniewski – biskupa lubelskiego Franciszka Jaczewskiego¹⁸ (1832-1914), natomiast prowincjał płocki – ks. Leon M. Andrzej Gołębiowski miejscowego biskupa Jerzego Józefa Elizeusza hr. Szembeka (Rybak

¹⁸ Więcej o tej postaci zob. Stopniak 1981; Rostkowski 2009, 134-148; Marczewski 2014.

2011, 32-33). Arcybiskup Wincenty Chościak Popiel z obawy przed represjami carskimi odmówił przyjęcia wymienionych pism i doradził prowincjałowi mariawickiemu przekazać je sufraganowi warszawskiemu Kazimierzowi Ruszkiewiczowi (1836-1925; Rybak 2011, 32). Podobnie postąpił biskup Franciszek Jaczewski, który z tego samego powodu nie chciał zapoznać się z treścią przeżyć mistycznych s. Feliksy Kozłowskiej i krótką historią męskiego zgromadzenia zakonnego mariawitów (Rybak 2011, 32). Jedynie biskup płocki – Jerzy hr. Szembek¹⁹ zdecydował się przyjąć złożone dokumenty (Dawny 1906, 84; Górecki 2011, 71-72).

Na podstawie dostarczonych przez ks. Andrzeja Gołębiowskiego dokumentów biskup Jerzy hr. Szembek, ordynariusz płocki, przeprowadził 28 maja 1903 roku inkwizycyjny proces kanoniczny matki Marii Franciszki Kozłowskiej. Miał on charakter poufny. Przesłuchanie Feliksy Kozłowskiej trwało 5 godzin. Dotyczyło ono m.in. spraw ogólnych, pochodzenia i życia, rozwoju życia wewnętrznego, charakteru, przebiegu, częstotliwości i treści objawień Mateczki, założenia i zasad Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, a także Zgromadzenia Sióstr Ubogich Świętej Klary („Protokół przesłuchania Matki Marii Franciszki Kozłowskiej dnia 28 V 1903 roku” 2012, 13-30). Ostateczne rozstrzygnięcie, dotyczące dalszych losów ruchu mariawickiego spoczywało w kompetencji papieża Piusa X oraz Świętej Rzymskiej i Powszechnej Inkwizycji, przekształconej w 1908 roku w Kongregację Świętego Oficjum.

W celu uzyskania legalizacji kanonicznej Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów i Zgromadzenia Sióstr Mariawitek 18 lipca 1903 roku udała się pociągiem z Warszawy do Rzymu 18-osobowa delegacja mariawicka na czele z matką Marią Franciszką Kozłowską²⁰. Dzięki staraniom

¹⁹ O roli biskupa Jerzego hr. Szembeka w kwestii mariawickiej zob. Warchoń, 2006c.

²⁰ W skład delegacji mariawickiej wchodziły następujące osoby: s. przełożona Feliksa Maria Franciszka Kozłowska (1862-1921), s. Zofia M. Honorata Klichowska (1878-1962), ks. Jan M. Michał Kowalski (1871-1942), ks. Roman. M. Jakub Próchniewski (1872-1954), ks. Kazimierz M. Jan Przyjemski (1868-1920), ks. Andrzej M. Leon Gołębiowski (1867-1933), ks. Bolesław M. Łukasz Wiechowicz (1869-1924), ks. Wawrzyniec

ks. Bislettiego, ministra dworu papieskiego, oraz sióstr nazaretanek delegacja mariawicka została przyjęta 13 sierpnia 1903 roku na audiencji prywatnej przez papieża Piusa X w korytarzu Pałacu Apostolskiego w Watykanie („*Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego]*” 1931; Gołębiowski 1934, 253; Golacik 1950, 2-3; Klichowska 1954, 58; Wachoł 2004, 330; Fedorowicz 2019, 90). Podczas kilkuminutowego spotkania, oprócz świętopietrza i ręcznie wykonanego przez siostry mariawitki dywanu, ks. Jakub Próchniewski wręczył biskupowi Rzymu manuskrypt z tekstem objawień Mateczki od 2 sierpnia 1893 roku do 30 grudnia 1902 roku (*Initia Congregationis Sacerdotum*), dwustronicowy opis przepisów wewnętrznych Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów dotyczący jego struktury organizacyjnej i praktyk pobożnościowych (*Ordo vitae Mariavitarum*) oraz książeczkę błagalną w sprawie wyrażenia zgody na prowadzenie życia zakonnego przez konwent mariawicki według trzech reguł św. Franciszka z Asyżu i zatwierdzenia Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów (*Libellus Supplex*) („*Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego]*” 1931; Gołębiowski 1934, 253; Różyk 2006, 213-256). W *Książeczce Błagalnej* przekazanej Papieżowi czytamy m.in.

Maria Franciszka, która Założycielką jest naszą i dotąd była naszą Mistrzynią składa u stóp Waszej Świętobliwości urząd kierowania kapłanami i pokornie prosi o łaskę, żeby wolno jej było, wspólnie z siostrami, przejść pod kierunek naszego Ministra Generalnego. Nadto pokornie prosimy Waszą Świętobliwość, żeby nam pozwolił wybrać jednego z kardynałów na Rządcę, Protektora i Poprawcę zgromadzenia, jak to nakazuje reguła św. Franciszka (R. XII). Wreszcie my, obecni tutaj, i wszyscy

M. Łukasz Rostworowski (1878-1956), ks. Józef M. Antoni Hryniewicz (1866-1938), ks. Władysław M. Sebastian Zbirochowicz (1866-1931), ks. Stanisław M. Fidelis Szokalski (1876-1921), ks. Wacław M. Szczepan Żebrowski (1877-1931), ks. Tomasz M. Gabriel Krakiewicz (1883-1923), ks. Bolesław M. Jakub Włostowski (1869-1928), ks. Franciszek M. Bartłomiej Karewicz (1861-1945), ks. Zenon M. Szymon Kwiek (1868-1949), ks. Wincenty M. Rafał Kuderkiewicz (1837-1915) i ks. Józef M. Piotr Michnikowski (1873-1939).

Bracia nasi wspólnie z Matką Marią Franciszką całujemy stopy Waszej Świętobliwości, cale to Dzieło otrzymane od Boga, składamy pod Sąd Stolicy Apostolskiej i najpokorniej prosimy o pozwolenie, abyśmy nadal wieść mogli ten rodzaj życia (Próchniewski, Gołębiowski 1907a, 368).

Warto dodać, że papież podczas spotkania z delegacją mariawicką zapewnił o swojej przychylności dla mariawitów i udzielił uczestnikom audiencji arcybiskupowskiego błogosławieństwa.

W połowie grudnia 1903 roku mariawici utworzyli Związek Katolicki Nieustającej Adoracji Ublągania oparty na trzech regułach św. Franciszka z Asyżu, zrzeszający wszystkich zwolenników mariawityzmu: kapłanów, siostry, tercjarzy i członków bractwa. Jego celem było pogłębienie życia religijnego przez szerzenie chwały Bożej i naśladowanie życia Maryi oraz realizowanie ideałów ewangelicznych pierwszych chrześcijan („Wyjątki z Objawień w roku 1899 i 1900” 1922, 50).

Na skutek braku reakcji Stolicy Apostolskiej 3 sierpnia 1904 roku do Rzymu przybyli dwaj kapłani mariawici, Jakub Próchniewski i Andrzej Gołębiowski, którzy zostali przyjęci na godzinnej audiencji przez papieża Piusa X. Podczas spotkania, które przebiegło w serdecznej atmosferze, delegaci mariawicy wręczyli papieżowi kilka tysięcy lirów świętopietrza i wyhaftowaną ręcznie przez siostry mariawitki tuwalnię oraz przedstawili prośbę Mateczki o uznanie Ustawy Związku Mariawitów (Papierowski 1997b, 3; Seweryniak 2014, 54).

Mimo intensywnych starań podejmowanych przez kapłanów mariawickich 4 września 1904 roku Święte Oficjum, ku zaskoczeniu zwolenników Dzieła Wielkiego Miłosierdzia, wydało w Rzymie dekret inkwizycyjny o skasowaniu Kongregacji Mariawitów, która mylnie została w nim nazwana Zgromadzeniem Kapłanów Marianistów (*Kwestja mariawityzmu* 1931, 12). Pismo to zostało przekazane ówczesnemu biskupowi płockiemu – Apolinaremu Wnukowskiemu (1848-1909), który nakazał je upublicznić 30 grudnia 1904 roku w kościołach płockich, a 13 stycznia 1905 roku we wszystkich świątyniach diecezji płockiej. Dokument miał charakter dyscyplinarny. W pierwszej części dekretu

nakazano Felicji Kozłowskiej rezygnację ze stanowiska przełożonej Zgromadzenia Sióstr Mariawitek Nieustającej Adoracji Ubłagania i wyznaczenie jej spowiednika oraz oceniono negatywnie jej przeżycia mistyczne, nazywając je halucynacjami (urojeniami). Natomiast w drugiej części dekretu zakazano działalności Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów i utrzymywania księżom należącym do tego konwentu wszelkich kontaktów z Mateczką (Warchoń 2009b, 292-293). Oceniając postanowienia tego rozporządzenia, warto zauważyć, że paradoksalnie podjęto w nim decyzję o skasowaniu stowarzyszenia kapłanów, które z punktu widzenia prawa kanonicznego formalnie nie istniało.

Reakcją mariawitów na działania Stolicy Apostolskiej była wizyta w Rzymie ks. Pawła M. Dominika Skolimowskiego²¹ (1864-1921), reprezentanta Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, absolwenta Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, które ukończył z wyróżnieniem (Feldman 1966b, 11). W dniu 27 stycznia 1905 roku przeprowadził on szereg rozmów z dostojnikami Kurii Rzymskiej oraz został przyjęty na audiencji prywatnej przez papieża Piusa X, który obiecał pozytywne rozpatrzenie postulatów mariawickich (Miller 2017, 32). Podczas spotkania z papieżem ks. Skolimowski zadeklarował podporządkowanie się postanowieniom dekretu Świętej Inkwizycji z 4 września 1904 roku oraz prosił o zezwolenie dla kapłanów mariawitów na przeprowadzanie wspólnych ćwiczeń duchowych i rekolekcji oraz szerzenia czci Przenajświętszego Sakramentu (Rybak 2011, 41).

Kolejną próbą w sprawie uznania Związku Katolickiego Nieustającej Adoracji Ubłagania był list przedstawicieli ludu mariawickiego z 17 maja 1905 roku wystosowany do papieża Piusa X. Jego nadawcy – jako posłuszni i wierni Stolicy Apostolskiej katolicy – domagali się stanowczej reakcji biskupa Rzymu wobec nieprzychylnych dla mariawitów działań ze strony polskich biskupów i księży rzymskokatolickich:

²¹ Szerzej o tej postaci zob. P.J. 2001, 6-7; Kacprzak 2011, 15-16.

Ojcie Święty! Głos stu dwudziestu tysięcy Adoratorów Utajonego Boga przez usta nasze podnosi się do Ciebie! Nie potrafimy wyrazić Ci jakim szczęściem cieszyliśmy się do czasu, gdy zaczęliśmy częściej przystępować do Stołu Pańskiego i odprawiać Adorację! Lecz Duchowienstwo nie pozwala nam czcić Najświętszego Sakramentu, oddala nas od źródła życia, jakim jest Komunia św.! Biskupi temu prześladowaniu widocznie sprzyjają, bo karzą i zabierają nam Kapłanów, którzy szerzą Adorację i pracują dni całe w konfesjonale, aby przygotować się do godnej, częstej Komunii św., pozostajemy więc bez opieki (ADP 50, 34-35).

W dniu 12 czerwca 1905 roku w Rzymie ks. Andrzej Gołębiowski i trzech delegaci ludu mariawickiego złożyli Piusowi X kolejną petycję w sprawie uznania kanonicznego Związku Mariawitów. Przedstawili oni dowody upadku moralnego ponad 1000 księży rzymskokatolickich na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim. Otrzymali wtedy zapewnienie biskupa Rzymu o rzetelnym zbadaniu postulatów mariawickich (Miller 2017, 32-33).

W lipcu 1905 roku ks. Jakub Próchniewski podczas audiencji prywatnej u papieża Piusa X zwrócił się o ponowne rozpatrzenie kwestii mariawickiej. Podjęte wówczas starania również nie przyniosły pozytywnych wyników (Rybak 1996, 248).

Kolejną próbę rozmów z władzami Kościoła Rzymskokatolickiego mariawici podjęli w sierpniu 1905 roku. 10 sierpnia tegoż roku trzech kapłani mariawiccy Jan M. Michał Kowalski, Bolesław M. Łukasz Wiechowicz i Franciszek M. Wawrzyniec Rostworowski wysłali memorał do abpa warszawskiego Wincentego Chościak Popiela, w którym deklarowali posłuszeństwo wobec biskupów i złagodzenie dotychczasowych praktyk pobożnościowych. Nie otrzymali jednak żadnej odpowiedzi ze strony Konsystorza Warszawskiego. Jedyną reakcją na prośbę wymienionych księży było suspendowanie w styczniu 1906 roku kilkunastu kapłanów mariawitów (Rybak 2011, 218).

8 lutego 1906 roku ks. Jan Kowalski i ks. Roman Próchniewski przesłali Kongregacji Świętego Oficjum i Piusowi X petycję w kwestii odłączenia 18 parafii od biskupów polskich, legalizacji Związku Katolickiego

Nieustającej Adoracji Ublągania i uznania przez papieża posłannictwa i świętości Mateczki („*Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego]*” 1932a; Warchoł 2003, 333).

12 dni później, 20 lutego 1906 roku, dwaj wymienieni delegaci po raz ostatni zostali przyjęci na audiencji prywatnej przez Piusa X. Reakcja papieża na postulaty mariawickie była chłodna. Podczas spotkania Pius X upomniał ks. Michała Kowalskiego i ks. Jakuba Próchniewskiego („*Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego]*” 1932b), a jednocześnie obiecał obiektywne rozpatrzenie ich postulatów („*Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego]*” 1932c).

Starania podejmowane przez przywódców, księży i świeckich zwolenników mariawityzmu w sprawie uznania kanonicznego konwentu mariawickiego nie zostały rozpatrzone pozytywnie przez Stolicę Apostolską, z powodu licznych zastrzeżeń do objawień Mateczki i posłannictwa Dzieła Wielkiego Miłosierdzia oraz sprzeciwu wewnątrzkatolickiego ruchu reformatorskiego wobec biskupów polskich. Wiele wskazuje na to, że idee reformatorskie głoszone przez mariawitów nie były zbieżne z dążeniami ówczesnego papiestwa.

3. Przyczyny rozłamu mariawitów z Rzymem i powstanie niezależnego od Rzymu Kościoła Mariawickiego w 1906 roku

Aby lepiej zrozumieć przyczyny rozłamu mariawitów z Rzymem, należy cofnąć się do roku 1897, kiedy po 4 latach funkcjonowania ukrytego konwentu mariawickiego przez kilka niedziel ks. prałat Kazimierz Weloński (1831-1915), kapłan diecezji płockiej, proboszcz parafii rzymskokatolickiej pw. św. Bartłomieja (fary) w Płocku, wieloletni regens (rektor) miejscowego seminarium duchownego przez 10 lat spowiednik Mateczki i siostr mariawitek, a później przeor prepozyt klasztoru jasno-górskiego i generał zakonu paulinów – znany jako o. Justyn Weloński (1910–1915), publicznie oskarżył s. Marię Franciszkę Kozłowską o niemoralność oraz zgorszenie w związku z utrzymywaniem prywatnych

kontaktów z księżmi rzymskokatolickimi z kilku diecezji, których nazwał „wilkami drapieżnymi” („Początek Zawiazku Zgromadzenia Kapłanów” 1922, 24; Warchoł 2007, 41; Grzybowski 2017, 117; Czackowska 2019, 307-308). Był to pierwszy publiczny atak werbalny duchownego rzymskokatolickiego skierowany przeciwko Feliksie Kozłowskiej, tym bardziej zdumiewający, że został wygłoszony wbrew woli ks. kan. Wincentego Szymona Petrykowskiego, ówczesnego administratora diecezji płockiej („Początek Zawiazku Zgromadzenia Kapłanów” 1922, 24). Niewątpliwie od tego czasu antagonizm między zwolennikami s. Marii Franciszki i jej przeciwnikami stopniowo zaostrzał się.

Po ujawnieniu działalności Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów i Zgromadzenia Sióstr Mariawitek, w latach 1905-1906 biskupi rzymskokatolicki w zaborze rosyjskim zastosowali sankcje kanoniczne wobec księży mariawickich popierających dążenia reformatorskie Mateczki zmierzające do odrodzenia i odnowy życia religijnego zarówno duchowieństwa, jak i wiernych. Wielu z nich przeniesiono na odległe parafie wiejskie. Kary kościelne zostały nałożone w 1905 roku na ks. Edwarda Marksa, ks. Józefa Poradowskiego, ks. Czesława Kahla, ks. Józefa Szymanowskiego, ks. Romana Gostyńskiego, ks. Pawła Skolimowskiego i ks. Józefa Pągowskiego (Górecki 2011, 105), a w 1906 roku na ks. Jana Kowalskiego, ks. Kazimierza Przyjemskiego²², ks. Czesława Czerwińskiego, ks. Władysława Zbirochowicza i innych (Górecki 2011, 118). Oprócz tych działań biskupi polscy planowali skłonić władze carskie do przymusowego umieszczenia kapłanów mariawitów w klasztorach, aby uniemożliwić im kontakt z parafianami. Nic więc dziwnego, że w tej sytuacji doszło do otwartego konfliktu kapłanów mariawitów z biskupami i księżmi rzymskokatolickimi. W 1906 roku za mariawityzmem opowiedziało się około 200 000 osób (Schultze 1935, 94). Między lutym a grudniem tego samego roku doszło do 24 pogromów mariawitów zorganizowanych przez rzymskich katolików, w których po

²² Szerzej o tej postaci zob. Ginter 2000c; Ginter 2013.

obu stronach zginęło 18 osób, a kilkaset zostało rannych (Zych 1992, 7). Najwięcej osób poniosło śmierć w Grębkowie w pobliżu Węgrowa (2 zginęły i 40 zostało rannych), Lesznie (9 zginęło i 87 zostało rannych) i Błoniu niedaleko Warszawy, w Dobrej, Strykowie i Zgierz pod Łodzią oraz w Smogorzewie koło Pułtuska (Rowiński 1910, 30; Wysoczański 1984, 10; Rybak 2011, 200).

Stolica Apostolska oceniła krytycznie mariawityzm i potępiła jego przywódców w oparciu o listy i raporty, które przekazali polscy biskupi rzymskokatolicki, zwłaszcza arcybiskup warszawski – Wincenty Chościak Popiel i biskup płocki – Jerzy hr. Szembek. Pierwsza negatywna decyzja Magisterium Kościoła Rzymskokatolickiego dotycząca mariawitów została podjęta na posiedzeniu Świętego Oficjum, które odbyło się 31 sierpnia 1904 roku w Rzymie (Pawłowicz 1992, 88). Cztery dni później kard. Serafino Vannutelli (1834-1915), sekretarz Świętego Oficjum, w imieniu papieża Piusa X podpisał dekret inkwizycyjny, adresowany do biskupa płockiego, Jerzego hr. Szembeka²³, wykonany przez nowego ordynariusza tejże diecezji Apolinarego Wnukowskiego²⁴, odczytany publicznie w rzymskokatolickich kościołach płockich 30 grudnia 1904 roku, nakazujący w trybie natychmiastowym rozwiązanie Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, rezygnację s. Felicji Kozłowskiej z funkcji przełożonej Zgromadzenia Sióstr Mariawitek Nieustającej Adoracji Ublągania, całkowity zakaz kontaktów Mateczki z księżmi i siostrami oraz wyznaczenie Marii Franciszce spowiednika.

11 stycznia 1905 roku s. Maria Franciszka podporządkowała się uchwałom dekretu i złożyła Trydenckie Wyznanie Wiary w obecności ks. prałata Antoniego Juliana Nowowiejskiego²⁵ (1858-1941), późniejszego biskupa płockiego (Seweryniak, Andrikowski 1995, 213; „Dekret Kongregacji Świętego Oficjum z 4 września 1904 r.” 2009, 291-293).

²³ Szerzej o tej postaci zob. Grzybowski, Zygnier 2015, 272-277.

²⁴ Więcej o tej postaci zob. Grzybowski, Zygnier 2015, 278-282.

²⁵ Szerzej o tej postaci zob.: Suski, Góralski, Żebrowski 1991.

Mariawici dokonali krytycznej analizy dekretu Kongregacji Świętego Oficjum 3 lata po jego ogłoszeniu w 1907 roku na łamach czasopisma „Mariawita. Czciiciel Przenajświętszego Sakramentu”. Według redakcji pisma dekret inkwizycyjny, wydany tylko dla diecezji płockiej, sporządzony pod wpływem biskupa Jerzego hr. Szembeka oraz księży z Konsystorza Płockiego i Seminarium Duchownego, nie zawierał rzetelnej oceny Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, mylnie nazywając je Stowarzyszeniem Marianistów. W zamieszczonym wtedy opracowaniu polemizowano z decyzją o rozwiązaniu zgromadzenia zakonnego, które nie było uznane prawnie przez Kościół Rzymski, czyli formalnie dla biskupów nie istniało. W opinii mariawitów rzymskokatolickie rozporządzenie kardynałów nie miało również żadnego prawa oddzielać siostr rod przełożonej zgromadzenia żeńskiego, ponieważ dom zakonny należał do Mateczki i jej matki Anny Kozłowskiej, a nie do Kościoła Rzymskokatolickiego. Należy przy tym dodać, dla rosyjskich władz państwowych nie było to zgromadzenie zakonne niewiast, lecz prywatny Zakład Robót Kościelnych, zarządzany przez świecką właścicielkę Feliksę Kozłowską (Próchniewski, Gołębiowski 1907b, 492-496).

Kolejnym dokumentem negatywnie oceniającym mariawitów był Okólnik Konsystorza Generalnego Płockiego z 14 lutego 1906 roku do duchowieństwa diecezjalnego z poleceniem odczytania go we wszystkich kościołach. Był to pierwszy dokument rzymskokatolicki, w którym ruch mariawicki został nazwany herezją i schizmą (Olszewski 1986a, 128). Oceniono w nim jako błędne poglądy mariawitów dotyczące Kościoła i jego hierarchii, Najświętszego Sakramentu i samego zgromadzenia. W dokumencie zarzucono mariawitom m.in. ocenianie duchownych rzymskokatolickich jako ludzi zepsutych, masonów i zwodzicieli, ograniczenie liczby prawdziwych adoratorów Najświętszego Sakramentu do 50 kapłanów mariawitów i 300 000 wiernych, wypowiedzenie posłuszeństwa biskupom, zachęcanie swoich zwolenników do zorganizowania rozłamu z Rzymem, uzależnianie zbawienia od częstej Komunii Świętej, nieustannej adoracji Przenajświętszego Sakramentu i modlitwy

do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, prowadzenie działalności bez zgody ordynariuszy diecezji, utrzymywanie przez kapłanów stałych kontaktów z Marią Franciszką Kozłowską, nazywanie Mateczki świętą, nieskałaną i podobną do Niepokalanej Najświętszej Maryi Panny (Warchoł 2009b, 327-329).

Oficjalnym stanowiskiem Rzymu wobec mariawitów była również encyklika ostrzegawcza *Tribus circiter* ogłoszona przez papieża Piusa X w dniu 5 kwietnia 1906 roku, odczytana 12 kwietnia tego samego roku z ambon kościołów katedralnych w Warszawie, Płocku i Lublinie, grożąca klątwą Marii Franciszce Kozłowskiej, ks. Janowi Kowalskiemu i wszystkim zwolennikom Dzieła Wielkiego Miłosierdzia, jeśli nie odstąpią od głoszenia i popierania praktyk i zasad mariawickich („Jego Świątobliwości Piusa X-go z Opatrzności Bożej Papieża List Okólny do Czcigodnych Braci Arcybiskupa Warszawskiego i Biskupów Płockiego i Lubelskiego w Polsce” 1906, 241-243; Kantak 1910, 16; Sobolewski 2017, 96).

27 kwietnia 1906 roku minister generalny Związku Mariawitów przekazał arcybiskupowi warszawskiemu W. Popielowi oraz biskupowi płockiemu A. Wnukowskiemu i biskupowi lubelskiemu F. Jaczewskiemu oświadczenie, w którym oficjalnie w imieniu Związku Katolickiego Nieustającej Adoracji Ublągania odmówił podporządkowania się encyklice papieskiej z 5 kwietnia tegoż roku (Warchoł 2009b, 30).

Znamienny był przy tym fakt, że w kwietniu („Wyjątki z Objawień w roku 1899-1900” 1922, 52) i październiku 1906 roku („Uzupełnienia Objawień Mateczki...” 1922, 67-68) Mateczka otrzymała od Pana Jezusa objawienia, wskazujące na nieuchronność rozłamu mariawitów z Rzymem. Ogłoszenie encykliki *Tribus circiter* doprowadziło wprawdzie do odejścia części duchownych i świeckich wyznawców z ruchu mariawickiego przez podporządkowanie się jurysdykcji biskupów rzymskokatolickich, ale nie spowodowało rezygnacji wszystkich zwolenników Dzieła Wielkiego Miłosierdzia z odnowy życia religijnego i nie doprowadziło do likwidacji mariawityzmu (Rybak 1992, 45).

Papieska encyklika z 5 kwietnia 1906 roku stała się przedmiotem krytycznej analizy w mariawickim organie prasowym „Mariawita. Czcieli Przenajświętszego Sakramentu”. W 1908 roku na jego łamach polemizowano ze stanowiskiem rzymskokatolickim, oskarżającym mariawitów o odejście od nauki katolickiej i bezkrytyczne posłuszeństwo kobiecie s. Marii Franciszce, jako mistrzyni pobożności i sumienia, oraz nieposłuszeństwo wobec zarządzeń Stolicy Apostolskiej i biskupów. Poza tym w czasopiśmie mariawickim broniono posłannictwa Dzieła Wielkiego Miłosierdzia odnośnie do szerzenia czci Przenajświętszego Sakramentu, naśladowania życia Maryi i św. Franciszka oraz realizacji w codziennym życiu zasad ewangelicznych (Warchoł 2008, 189-218).

Zanim doszło do utworzenia niezależnego od papieża Katolickiego Kościoła Mariawitów Rada Ministrów Cesarstwa Rosyjskiego w oparciu o ukaz carski z 17 kwietnia 1905 roku, o umocnieniu tolerancji religijnej, uznała 28 listopada 1906 roku Związek Mariawitów za prawnie istniejącą i korzystającą z ochrony prawa sektę (Kierenski 1908, 2; Sawicki 1935, 4-5; Golacik 1950, 4; Starczewski 1966, 6-7; Wysoczański 1971, 163; Kroczyk 2014, 241; Zamirski 2019, 253). Carskie rozporządzenie rządowe przyznało mariawitom wolność w zakresie głoszenia swej nauki i wykonywania kultu religijnego, ale w żadnym zakresie nie faworyzowało ich i nie stawiało na uprzywilejowanej pozycji, ponieważ musieli zwrócić rzymskim katolikom wszystkie kościoły i domy parafialne.

Ostatecznym rozstrzygnięciem kwestii mariawickiej przez Rzym była ekskomunika większa [*excomunica maior*] z 5 grudnia 1906 roku, nałożona przez Świętą Rzymską i Powszechną Inkwizycję na założycielkę mariawityzmu – matkę Marię Franciszkę Kozłowską, ministra generalnego Związku Mariawitów – ks. Jana Kowalskiego oraz wszystkich, którzy w ciągu 20 dni nie zerwą z mariawitami. Dekret inkwizycyjny w imieniu papieża podpisał Piotr Palombelli, notariusz Świętego Oficjum (Mrówka 1907, 1-2; „Dekret Świętej Rzymskiej i Powszechnej Inkwizycji z dnia 5 grudnia 1906 r.” 1966, 6; „Dekret Świętej Rzymskiej i Powszechnej

Inkwizycji z 5 grudnia 1906 r.” 2009, 304-306; Fedorowicz 2019, 75).

Wymieniona klątwa została odczytana 30 grudnia 1906 roku z ambon kościelnych w trzech diecezjach rzymskokatolickich w Królestwie Polskim pod zaborem rosyjskim: archidiecezji warszawskiej, diecezji płockiej i diecezji lubelskiej (*Z dziejów Królestwa* 1972, 14). Na jej mocy w oparciu o przepisy prawa kanonicznego Kościoła Rzymskokatolickiego ekskomunikowani zostali pozbawieni biernego i czynnego prawa uczestnictwa w nabożeństwach kościelnych, udziału w odpustach kościelnych, sprawowania sakramentów i sakramentaliów, utrzymywania relacji cywilnych z rzymskokatolikami i pogrzebu na cmentarzu katolickim (*Marjawici i ich dzieło Miłosierdzia* 1909, 13; W.G. 1966, 7)²⁶.

Ocena mariawicka dotycząca papieskiej ekskomunikacji na przywódców i zwolenników mariawityzmu została przedstawiona w cyklicznym tekście „Dzieło Miłosierdzia. Historia Maryawitów”, ogłoszonym drukiem w 1909 roku na łamach pisma „Maryawita Czciiciel Przenajświętszego Sakramentu”. Najbardziej trafnie stanowisko mariawickie odzwierciedla następujący fragment wymienionego opracowania:

Dekret tego rodzaju, wydany z wysokości tronu „Namiestnika Chrystusowego”, jak zwykł nazywać siebie Pius X, był niezaprzeczoną dowodem zupełnego upadku w hierarchii kościelnej, świadczy o kompletnym zaniedbaniu w jej życiu i działalności przecudnych zasad Chrystusowej nauki. Z umysłu podajemy go w tym miejscu, po sprawozdaniach i działalności naszej, by w świetle zupełnym okazała się bezbożność tego rozporządzenia. Pod taką władzą życie i praca dla idei Bożej jest niemożliwą; takiej władzy ulegać znaczyłoby zaprzeczyć się Chrystusa, znaczyłoby sprzeniewierzyć się świętemu powołaniu do prowadzenia Sprawy, którą Chrystus okupił krwią własną. Nie dziwne przeto, że dekret ten przyjęliśmy z niekłamaną radością jako zarządzenie Boże, za pomocą którego Chrystus Wódz nasz i Mistrz wyprowadził z ucisku Dzieło Swoje i nas z ludem, dając nam zupełną swobodę szerzenia Jego Chwały i całkowitego poświęcenia się dla dobra ludu. Nieobłudnie więc w dzień ogłoszenia dekretu w katolickich kościołach Polski, czyli

²⁶ Por. W. G. 1966, 7.

30 grudnia 1906 roku, uroczyście odśpiewaliśmy dziękczynne „Ciebie Boga chwalimy”. Od tej chwili zupełnie „wyrzuceni z bożnic”, wierni zdaniu świętego Piotra, że „więcej trzeba słuchać Boga, aniżeli ludzi”, podobnie jak on i inni Apostołowie nie możemy słuchać arcykapłanów, którzy „rozkazując rozkazywali nam, aby w Imię Jezusa nie nauczać”, ale „w którym wezwaniu jesteśmy wezwani, w tym trwamy” (Warchoń 2008, 220).

Po nałożeniu i ogłoszeniu ekskomuniki na przywódców i zwolenników mariawityzmu w końcu grudnia 1906 roku i na początku 1907 roku doszło do zorganizowania niezależnego od jurysdykcji Rzymu Katolickiego Kościoła Mariawitów, który pod względem administracyjnym został podzielony na pięć okręgów prowincjonalnych: płocki, warszawski, łódzki, lubelski (podlaski) i litewski (Ratajczyk 2005, 98). Jego sytuacja prawna została uregulowana przez carskiego wiceministra spraw wewnętrznych, Kurłowa w Ustawie Parafii Mariawickich z 15 lutego 1909 roku („Ustawa Parafii Maryawickich.” 1909, 382; Sawicki 1935, 5-6) oraz przez Dumę i Radę Państwa Cesarstwa Rosyjskiego w Prawie o wyznaniu mariawitów z 11 marca 1912 roku, wbrew opozycji Koła Polskiego i prawicy rosyjskiej (*Kwestja maryawityzmu* 1931, 15; Sawicki 1935, 7-10, Wysoczański 1971, 163).

Pozycja Kościoła Mariawickiego została dodatkowo umocniona dzięki konsekracji biskupiej ks. Jana Michała Kowalskiego przez Gerarda Gula (1847-1920), starokatolickiego arcybiskupa Utrechtu, która odbyła się 5 października 1909 roku w utrechckiej katedrze św. Gertrudy (Rhode 1911, 8; Jaworska 2001, 23-24, Kansy 2020, 43). W ten sposób Kościół Mariawitów otrzymał ważną sukcesję apostołską (Wysoczański, Pietrzak 1995, 141-142).

W związku z potępieniem mariawityzmu przez Rzym nasuwa się pytanie, za co właściwie mariawici zostali wykluczeni ze struktur Kościoła Rzymskokatolickiego? Próbuując odpowiedzieć na to pozornie łatwe pytanie, można dojść do uproszczonego wniosku, że głównym powodem nałożenia ekskomuniki na mariawitów było nieuznanie przez

Rzym objawień Marii Franciszki Kozłowskiej. Miało to ścisły związek z oskarżeniem przez Stolicę Apostolską zwolenników ruchu mariawickiego o podporządkowanie się kierownictwu duchowemu Mateczki, porównanie jej życia i roli do Matki Bożej przez nazwanie Najświętszą w mariawickim w Okólniku ks. Jana Kowalskiego z 13 kwietnia 1906 roku, podpisanym przez 33 kapłanów i około 45 tysięcy wiernych, oraz nieposłuszeństwo wobec zarządzeń papieża i biskupów rzymskokatolickich (*Ku Królestwu Bożemu* 2009, 20; „Mariawici wierzą...” 2011, 134-140). Nie można również zapominać o zarzutach sformułowanych pod adresem mariawitów przez Kongregację Świętej Rzymskiej i Powszechniej Inkwizycji w druku wewnętrznym „De visionibus et revelationibus Feliciae Koz[t]owski (et de institutione cuiusdam Conquis Sacerdotum sub nomine Mariavitarum)”, opracowanym w czerwcu 1904 roku pod redakcją abpa Dionysiusa A. Steyaerta (1827-1910), arcybiskupa tytularnego Damaszku, odnośnie do uprawiania przez kapłanów mariawickich teologii apokaliptycznej i milenarystycznej (Seweryniak 2014, 141-147).

Nie bez wpływu na potępienie mariawityzmu był również fakt, że pozostawał on w konflikcie z biskupami i proboszczami rzymskokatolickimi z powodu odmiennego podejścia kapłanów mariawickich do pełnienia woli Bożej i służby duszpasterskiej w Kościele. Warto w tym miejscu podkreślić, że w ruchu, a następnie Kościele Mariawickim nigdy nie wolno było duchownym wynosić się ponad wiernych i żądać od nich opłat za posługi religijne na podstawie słów Jezusa, wypowiedzianych do apostołów i uczniów: „Darmoście wzięli – darmo dawajcie” (Mt 10, 8). Dzięki bezinteresownej i ofiarnej postawie kapłani mariawici zyskali wielu zwolenników, zwłaszcza w środowisku chłopskim i robotniczym, narażając się tym samym ówczesnej hierarchii rzymskokatolickiej, często wywodzącej się z kręgów arystokratycznych.

4. Stosunek założycielki mariawityzmu Felicji Marii Franciszki Kozłowskiej do papieżstwa

Stosunek założycielki mariawityzmu, s. Feliksy (Felicji) Marii Franciszki Kozłowskiej, do papieżstwa stopniowo ulegał ewolucji od aprobaty i uległości przez labilną lojalność do opozycji i sprzeciwu. Do 1903 roku Mateczka miała nadzieję, że papież zalegalizuje konwent mariawitów i uzna prawdziwość objawień Dzieła Wielkiego Miłosierdzia. W końcu tegoż roku dowiedziała się z Objawienia Bożego, że Stolica Apostolska potępi mariawityzm („Wyjątki z Objawień w roku 1899 i 1900” 1922, 49-50). Mimo to do 1906 roku Matka Maria Franciszka utrzymywała formalną jedność z papieżem i z biskupami rzymskokatolickimi.

Siostra Feliksa Maria Franciszka Kozłowska dwukrotnie podejmowała próby porozumienia z papieżem i Stolicą Rzymską, zwracając się o uznanie kanoniczne Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów i Zgromadzenia Sióstr Mariawitek w sierpniu 1903 roku i w czerwcu 1904 roku. Pierwszy raz Mateczka zwróciła się do Rzymu z oficjalnym postulatem w sprawie uznania jej objawień i mariawickich zgromadzeń zakonnych podczas audiencji prywatnej u papieża Piusa X w dniu 13 sierpnia 1903 roku. Po raz drugi matka Maria Franciszka skierowała prośbę o wysłuchanie i spełnienie postulatów mariawickich w liście do papieża Piusa X z 9 czerwca 1904 roku. W piśmie tym Mateczka prosiła biskupa Rzymu o zdementowanie lub potwierdzenie doniesień o przygotowywaniu przez Stolicę Apostolską dokumentu potępiającego mariawityzm jako „heretyckie skrzywienie” („List Marii Franciszki Kozłowskiej do Piusa X z dnia 9 VI 1904 roku” 2011, 114-115).

W lutym 1906 roku s. Maria Franciszka boleśnie przeżywała decyzję rzymskokatolickich biskupów polskich o zawieszeniu w czynnościach kapłańskich duchownych mariawickich. Dała temu wyraz w spisanych przez siebie objawieniach:

Kapłani będą bardzo uciskani przez swoich Biskupów, a w końcu suspen-dowani, że się szczerze nie wyrzekli szerzenia Adoracji Przenajświęt-szego Sakramentu i swoich praktyk życia pobożnego, wypowiedzieli

posłuszeństwo Biskupom i apelowali do Rzymu. – Wtedy bardzo cierpiałam, ale Pan Jezus mnie uspokoił, mówiąc: „Biskupi już dawno wymówili posłuszeństwo Bogu” („Wyjątki z Objawień w roku 1899 i 1900” 1922, 52).

W podobny sposób matka Maria Franciszka zareagowała na papieską encyklikę ostrzegawczą *Tribus circiter* z 5 kwietnia 1906 roku:

Potem dowiedziałam się, że tego dnia w Katedrze Płockiej odczytana była Encyklika Papieża Piusa X potępiająca Mariawitów. – Kiedy powstało zamieszanie między ludem, bo jedni szli za Kapłanami Maryawitami i usuwali Księżę Rzymskich z parafii, a drudzy walczyli przeciwko nim, wtedy błagałam Pana Jezusa, żeby tego Ojcom zabronił, ale Pan mi odpowiedział: „Nie wtrącaj się, Ja sam rządzę” („Wyjątki z Objawień w roku 1899 i 1900” 1922, 52-53).

W październiku 1906 roku Mateczka głęboko przeżywała bolesny konflikt między zwolennikami mariawityzmu i biskupami rzymskokatolickimi. Czytamy o tym w jej objawieniach:

...w czasie modlitwy cierpiałam bardzo, że jesteście odcięci od Kościoła i modliłam się o zjednoczenie, wtedy usłyszałam te słowa: „To jest nowa latorośl na suchym pniu, którego korzeniem jest Chrystus, albowiem wyszła w ich sercach miłość Boga i bliźniego. - Będziecie w jedności z Kościołem, ale nie w zależności, albowiem większe jest posłannictwo Boskie, niż wszystkie rozporządzenia ludzkie” („Wyjątki z Objawień w roku 1899 i 1900” 1922, 53).

Dopiero w grudniu 1906 roku, po potępieniu i wykluczeniu mariawitów ze struktur organizacyjnych Kościoła Rzymskokatolickiego, Założycielka mariawityzmu oceniła, że „Papiestwo zawsze będzie się sprzeciwiało jedności Kościoła i będzie przeciwko niej walczyło. Zgoda z papiestwem jest niemożliwa” („Wybrane wypowiedzi bł. Marii Franciszki” 2002, 128). Wtedy właśnie straciła wszelkie złudzenia odnośnie do rzeczywistych zamiarów papieża i Kurii Rzymskiej wobec mariawitów. Dlatego publicznie w grudniu 1906 roku odrzuciła dwa dogmaty watykańskie o uniwersalnej jurysdykcji biskupa Rzymu oraz

jego nieomyślność i w sprawach wiary i moralności z 18 lipca 1870 roku (W.G. 1968, 5).

Warto również przytoczyć refleksje Mateczki dotyczące Rzymu, papieżstwa oraz duchownych rzymskokatolickich, które znajdujemy w jej traktacie „Życie duchowne”, napisanym w duchu polemicznym po rozłamie z Kościołem Rzymskokatolickim:

Wykazując to zapoznanie istoty religii Chrystusowej w rządach hierarchii Rz.-katolickiej, bynajmniej nie kierujemy się ukrytą niechęcią. Opieramy się wyłącznie na faktach historii i własnym doświadczeniu. Wyszliśmy bowiem z łona Kościoła Rzymskokatolickiego, byliśmy wychowani w jego fanatyzmie. Od dzieciństwa wpajano w nas nienawiść i pogardę dla ludzi innych przekonań religijnych. Usiłowano przekonać nas, że wszyscy nie Rz.-katolicy skazani są na piekło, gdyż „poza Kościołem Rzymskokatolickim nie ma zbawienia”. I teraz jeśli między Maryawitami zdarzają się jeszcze objawy fanatyzmu, to zawdzięczamy je Rz.-katolickiemu wychowaniu. Jednak wyzwoleni dzisiaj spod opieki i wpływu Rz.-katolickiego duchowieństwa, wszystkich ludzi uważamy za braci. W miłości braterskiej nie ma dla nas różnicy wyznań, nie ma heretyków ani niewierzących. Nie do nas należy sąd o tym, kto będzie zbawiony lub potępiony. Wiemy tylko, że „kto by nie wierzył w Jezusa Chrystusa i wzgardził Nim, ten sam siebie osądzi” („Życie Duchowne” 1922, 393-394).

Przed śmiercią Mateczka zapewniła o swojej wierności dla Boga i Dzieła Wielkiego Miłosierdzia, oświadczając w obecności sióstr i braci, jako najbliższych swoich współpracowników: „Spokojna się czuję umierając w kłątwie papieskiej” (Gołębiowski 1966, 9).

Matka Maria Franciszka zmarła po długiej i ciężkiej chorobie 23 sierpnia 1921 roku w wieku 59 lat, w klasztorze mariawickim w Płocku (Feldmann 1940, 4). Starokatolicki Kościół Mariawitów miał wtedy 42 417 wiernych, 1 arcybiskupa, 2 biskupów, 30 kapłanów, 244 siostry zakonne, 57 braci zakonnych, 67 parafii, 38 filii parafialnych, 44 kościoły murowane, 33 kościoły drewniane, 44 kaplice domowe, 7 klasztorów żeńskich, 72 domy parafialne, 25 szkół, 1 progimnazjum, 45 ochronek, 14 czytelni, 28 sal dla dziewcząt, 32 zakłady rękodzielnicze, 4 internaty

dla sierot, 4 przytułki dla starców i kalek, 4 ambulatoria, 10 tanich kuchni dla ubogich, 7 piekarni, 2 straże ogniowe, 22 gospodarstwa rolne i 25 ogrodów (*Dzieło Wielkiego Miłosierdzia* 1922, 617-618).

5. Spotkanie ks. kan. Franciszka Marcinkowskiego z s. Marią Franciszką Kozłowską w 1909 roku

Na początku 1909 roku za aprobatą dwóch hierarchów rzymskokatolickich z Królestwa Polskiego pod zaborem rosyjskim Wincentego Teofila Chościak Popiela, arcybiskupa metropolity warszawskiego, i Antoniego Juliana Nowowiejskiego, biskupa płockiego, w Płocku doszło nieoczekiwanie do prywatnego spotkania między ks. kan. Franciszkiem Marcinkowskim (1835-1909) i Feliksą Marią Franciszką Kozłowską, założycielką mariawityzmu (Grzybowski 2017, 122). Znamienny jest fakt, że ks. Marcinkowski w latach 1897-1909 należał do Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów. Niewiele wiemy na temat rozmowy przeprowadzonej wtedy w siedzibie głównej mariawitów. Według relacji ks. Wacława Jezuska (1896-1982), duchownego rzymskokatolickiego diecezji płockiej, ks. F. Marcinkowski po powitaniu z Mateczką, do twórczyni mariawityzmu powiedział: „Co czynisz, nieszczęśliwa?”, a następnie wezwał s. Marię Franciszkę do rezygnacji ze stanowiska przełożonej generalnej Zgromadzenia Sióstr Mariawitek, nawrócenia i powrotu do Kościoła Rzymskokatolickiego. Podczas spotkania ksiądz kanonik wybór ks. Jana M. Michała Kowalskiego na biskupa mariawickiego skomentował słowem: „Nieszczęście”. Zaraz po tym ks. Marcinkowski pożegnał Feliksę Kozłowską (Grzybowski 2017, 122). Opisane spotkanie ks. kan. F. Marcinkowskiego z Mateczką było epizodem i nie przyniosło żadnego postępu z powodu jednostronnych warunków postawionych założycielce mariawityzmu.

6. List ks. Antonio Paganiego do Ministra Generalnego Związku Mariawitów, ks. Michała Kowalskiego oraz misja pełnomocników watykańskich w 1909 roku w sprawie ponownego zjednoczenia Kościołów Mariawickiego i Rzymskokatolickiego

Dwa lata po rozłamie mariawitów z Rzymem strona rzymskokatolicka w sposób nieoficjalny rozpoczęła starania o przezwycięzenie istniejącego stanu przez skłonienie strony mariawickiej do powrotu na łono Kościoła macierzystego. W związku z tym planem na początku 1909 roku ks. Antonio Pagani²⁷, włoski duchowny rzymskokatolicki, dyrektor placówki wychowawczej *Instituto Paterno Ippolitto Piendemonte* w Rzymie, były mariawita, w imieniu papieża Piusa X wysłał list do ks. Jana M. Michała Kowalskiego, Ministra Generalnego Związku Mariawitów Nieustającej Adoracji Ublągania Przenajświętszego Sakramentu, z propozycją przywrócenia jedności między Kościołem Rzymskokatolickim i Katolickim Kościołem Mariawitów. Z treści listu wynika, że Stolica Rzymska jako warunek ponownego zjednoczenia obu Kościołów postawiła uznanie przez mariawitów zwierzchnictwa papieża oraz jego nieomyślności w sprawach wiary i moralności. Autor listu zapewnił przełożonego wyznania mariawickiego o przychylnym nastawieniu dostojników watykańskich do braci mariawitów, obciążając winą za rozłam polskich biskupów rzymskokatolickich, którzy negatywnie informowali o działalności ruchu mariawickiego. Mariawici nie odpowiedzieli na list ks. Paganiego ze względu na nieufność wobec Rzymu („Watykan a mariawici” 1924, 3).

Wkrótce ks. Antonio ponownie skierował list do Ministra Generalnego Związku Mariawitów, powtarzając wcześniejsze propozycje i wyrażając żal z powodu braku odpowiedzi strony mariawickiej. W tej sytuacji, jeszcze w tym samym roku, pełnomocnik rzymski – ks. Mausbergier udał się w ubraniu cywilnym z Warszawy do Płocka, aby ponowić propozycję Rzymu, ale otrzymał odpowiedź od ks. Michała Kowalskiego,

²⁷ Więcej o tej postaci zob. Seweryniak 2014, 57.

że to papież powinien osobiście zjawić się w ośrodku centralnym mariawityzmu i wyjaśnić motywy swego postępowania. Kolejne wizyty pełnomocników watykańskich u duchownych mariawickich w Płocku i Łodzi zakończyły się również niepowodzeniem („Watykan a maryawici” 1924, 3).

Oceniając podjęte w 1909 roku przez stronę rzymskokatolicką próby porozumienia ze stroną mariawicką, należy stwierdzić, że nie miały one szans powodzenia, ponieważ mariawici nie chcieli zrezygnować ze swej niezależności konfesyjnej i z duchowego kierunku mariawityzmu. Poza tym nie mieli zaufania do papieża Piusa X, który dwa lata wcześniej jednostronnie nałożył ekskomunikę imienną na założycielkę mariawityzmu i przełożonego mariawitów oraz wykluczył z Kościoła Rzymskokatolickiego zwolenników mariawityzmu.

7. Stanowisko Ministra Generalnego Związku Mariawitów ks. Michała Kowalskiego wobec duchowieństwa rzymskokatolickiego w liście okólnym do biskupów świata z 4 marca 1909 roku

W niedługim czasie po złożeniu przez Rzym propozycji normalizacji stosunków z Kościołem Mariawitów duchowni mariawicy zdecydowali się zareagować. Nie jest dziełem przypadku, że już 4 marca 1909 roku ks. Jan M. Michał Kowalski – jako Przełożony Związku Mariawitów Nieustającej Adoracji Uślężania – ogłosił list okólny do biskupów świata pt. „Stanowisko Kapłanów Mariawitów względem Hierarchii katolickiej i wyznań chrześcijańskich”.

Minister Generalny Związku Mariawitów ocenił w nim negatywnie stan duchowy i moralny kleru rzymskokatolickiego, zarzucając mu niewłaściwy sposób życia, brak wiary w boskość Chrystusa i moc sakramentów świętych oraz rozpustę. Ksiądz Michał Kowalski doszedł do wniosku, że idzie tutaj nie tylko o pojedyncze błędy duchownych Kościoła Rzymskiego, lecz o powszechne zepsucie wśród księży (Kowalski 1909, 140-141). Porównał on niesprawiedliwe i nieuzasadnione przesładowanie zwolenników mariawityzmu przez kler i lud rzymskokatolicki

w czasie krwawych pogromów do ucisku stosowanego przez pogańskie władze rzymskie wobec chrześcijan do 313 roku (Kowalski 1909, 141). Zdaniem Przełożonego mariawitów wszystkie te działania dyscyplinarne i odwetowe nie mogły i nie doprowadziły do rezygnacji przez mariawitów z kultu Przenajświętszego Sakramentu i Matki Boskiej Nieustającej Pomocy oraz świętości i wierności posłannictwu Mateczki. W obliczu prześladowań ze strony biskupów i księży rzymskokatolickich mariawici kilkakrotnie zwrócili się do papieża z prośbą o wysłuchanie i spełnienie swoich postulatów, dostarczyli również na prośbę Stolicy Apostolskiej szczegółowy raport zawierający dowody niemoralnego postępowania 1200 księży i 6 biskupów rzymskokatolickich, ale zamiast uzyskania legalizacji i zrozumienia, byli dyskryminowani i prześladowani, ponieważ duchowni rzymskokatolickcy obawiali się, że utracą zyski z opłat za usługi religijne (Kowalski 1909, 141). Według autora omawianego dokumentu mariawici byli przekonani „że między nami i klerem katolickim wykopana jest przepaść, której nic zapełnić nie zdoła” (Kowalski 1909, 141). W ocenie ks. Michała Kowalskiego dowodem antymariawickiej postawy Kościoła Rzymskokatolickiego była encyklika Piusa X z dnia 5 kwietnia 1906 roku. Jak zauważył pierwszy Minister Generalny Kościoła i Zakonu Mariawitów, „w encyklice tej papież usiłował zożyć ruch maryawicki w oczach całego świata, obrzucając nas stekiem oszczerstw i świadomych kłamstw” (Kowalski 1909, 141). Przypomniał również, że polscy biskupi rzymskokatolickcy w swoich listach pasterskich z 1906 roku potępili mariawitów za dążenia reformatorskie, oskarżając ich „o odstępstwo od wiary, zdradę ojczyzny, różne zbrodnie i świętokradztwa” (Kowalski 1909, 141). Wrogie nastawienie duchowieństwa rzymskokatolickiego do Dzieła Wielkiego Miłosierdzia doprowadziło do negatywnej kampanii prowadzonej na łamach prasy kościelnej i świeckiej, dyskryminacji i prześladowania mariawitów, a następnie nałożenia przez Rzym klątwy na przywódców i zwolenników mariawityzmu w dniu 5 grudnia 1906 roku. Według przełożonego mariawitów, po rzuceniu ekskomuniki do akcji odsądzania mariawitów od czci i wiary

przystąpili misjonarze zagraniczni, którzy starali się dowieść, że w kościołach mariawickich nie ma czci Przenajświętszego Sakramentu, lecz jest oddawana cześć diabłu. Następstwem takiej absurdalnej kampanii było wielokrotne obrzucanie kapłanów mariawitów kamieniami i błotem (Kowalski 1909, 142). Ks. Michał Kowalski ubolewał w oświadczeniu nad tym, że „papieża postawiono na miejscu Chrystusa. Poczęto głosić w pismach i z ambon, że papież, choćby był największym grzesznikiem, jest uosobieniem Chrystusa – takim samym, jak Przenajświętszy Sakrament, a nawet doskonalszem, bo bez niego nikt zbawiony nie będzie” (Kowalski 1909, 142). Przełożony mariawitów dał do zrozumienia, że nie wyobraża sobie porozumienia z rzymskokatolicką hierarchią kościelną i wezwał do jej odrzucenia, aby w ten sposób przyspieszyć ustanowienie przez Boga jednej owczarni Chrystusowej i jednego Pasterza – Chrystusa (Kowalski 1909, 142). Ksiądz Michał Kowalski w omawianej deklaracji uzasadnił swoje krytyczne stanowisko wobec biskupów postawą miłości i wierności wobec Chrystusa:

...który dla wszystkich był miłosierny, lecz względem faryzeuszów i doktorów zakonnych, sprzeciwiających się Jego posłannictwu, kierował się sprawiedliwością, piętnując ich przewrotność i obłudę, oraz ostrzegając lud przed nimi, jako przed wilkami w owczych skórach (Kowalski 1909, 143).

W rozumieniu przełożonego mariawitów „sprawiedliwość nie jest aktem zemsty, jak niektórzy mniemają, lecz skutkiem miłości. Z miłości bowiem wypływa miłosierdzie i sprawiedliwość. Wprawdzie miłosierdzie większe jest od sprawiedliwości; atoli kto odrzuca miłosierdzie, słusznie należy mu się sprawiedliwość” (Kowalski 1909, 143). W ocenie ks. Michała Kowalskiego wymierzenia sprawiedliwości wobec biskupów domaga się nie tylko Bóg, aniołowie i święci, ale również Kościoły chrześcijańskie i ludy pogańskie (Kowalski 1909, 143). Minister Generalny Związku Mariawitów w omawianym dokumencie zwrócił się z apelem do wiernych Kościoła Rzymskokatolickiego o opuszczenie swoich pasterzy – jego zdaniem – nie dbających o ich zbawienie (Kowalski 1909, 144).

Podsumowując dokument mariawicki, należy stwierdzić, że był on niezwykle krytyczny wobec Kościoła i duchowieństwa rzymskokatolickiego ze względu na potępienie przez papieża i hierarchię kościelną Dzieła Wielkiego Miłosierdzia i jego przywódców duchowych. Ton polemiczny oświadczenia ks. Michała Kowalskiego został ogłoszony w okresie, kiedy Rzym opowiadał się za bezwarunkowym uznaniem przez nierzymskokatolickie Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie zwierzchnictwa i nieomylności doktrynalnej papieża.

8. Nastawienie nuncjusza Achille Rattiego do mariawityzmu

Mało zbadany został dotychczas stosunek prałata Achille Rattiego (1857-1939), późniejszego arcybiskupa Mediolanu i kardynała, a potem papieża Piusa XI (1922-1939), do ruchu mariawickiego. U schyłku I wojny światowej i w pierwszych latach odrodzonej II Rzeczypospolitej przebywał on jako przedstawiciel Stolicy Apostolskiej, najpierw wizytator apostolski w Polsce i na Litwie (1918-1919), a następnie nuncjusz papieski w Warszawie (1919-1921), w celu uporządkowania polskich spraw kościelnych. W kręgu jego zainteresowań znajdowała się również kwestia mariawicka.

Dwa miesiące przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości, w dniach 24-27 września 1918 roku, Achille Ratti w towarzystwie kard. Aleksandra Kakowskiego (1862-1938), arcybiskupa metropolity warszawskiego (1913-1938) i członka Rady Regencyjnej (1917-1918), złożył oficjalną wizytę w Płocku, odwiedzając m.in. katedrę płocką pw. Najświętszej Maryi Panny Mazowieckiej, pałac biskupi, seminarium duchowne i Towarzystwo Opieki im. św. Stanisława Kostki (Macieszyna, Macieszyna 1922, 25; Macieszyna 1996, 355-357; Krajewski 2006, 131; Gołębiewski 2008, 37; Rościszewska 2020, 236-240). Podczas pobytu w najstarszym mieście Mazowsza, będąc gościem u jednej z płockich rodzin rzymskokatolickich, rozmawiał ze służącą wyznania mariawickiego, a po powrocie do Warszawy wysłał do klasztoru przy Świątyni

Miłosierdzia i Miłości w Płocku sodalistkę z zamiarem nawiązania nieoficjalnych relacji z mariawitami („Watykan a maryawici” 1924, 3).

Podczas wojny polsko-bolszewickiej (1919-1920) Achille Ratti, już jako nuncjusz papieski w Polsce, wykonując dyrektywy Stolicy Apostolskiej, zabiegał u marszałka Józefa Piłsudskiego (1867-1935) o delegalizację Kościoła Mariawitów. Naczelnik Państwa, biorąc pod uwagę porządek publiczny i zgodę narodową w obliczu zagrożenia ze strony leninowskiej Rosji Radzieckiej, przeciwstawił się temu żądaniu, obiecując jednak, że przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wprowadzi wobec mariawitów przepisy państwowe, ograniczające ich działalność i wpływy w społeczeństwie polskim (Feldman 1966a, 12; Mazur 1991, 75).

W czasie wizytacji w Łodzi, nazywanej ‘polskim Manchesterem’, od 22 do 25 maja 1920 roku, nuncjusz Ratti w miejscowej parafii rzymskokatolickiej pw. Podwyższenia Krzyża Świętego został przywitany przez dwóch byłych mariawitów, którzy przeszli na łono Kościoła Rzymskokatolickiego (Wilk 2019, 27).

Oceniając stosunek Monsignore Rattiego do mariawityzmu, można sformułować wniosek, że watykański dostojnik kościelny i zarazem dyplomata papieski, służąc wiernie interesom Stolicy Apostolskiej, liczył na osłabienie ruchu mariawickiego, a następnie na jego likwidację przez bezwarunkowe przyłączenie do Kościoła Rzymskokatolickiego.

9. List rzymskokatolickiego proboszcza łachiszyńskiego, ks. Jana Zieja do biskupów mariawickich z lipca 1929 roku, dotyczący porządku życia zakonnego mariawitów

W okresie międzywojnia do pojednania między Kościołem Rzymskokatolickim a Starokatolickim Kościołem Mariawitów dążył ks. Jan Zieja²⁸ (1897-1991), absolwent seminarium duchownego w Sandomierzu i Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, proboszcz

²⁸ Więcej o tej postaci zob. Moskwa 2020.

parafii rzymskokatolickiej w Łachiszynie pod Pińskiem na Polesiu (1929-1932), działacz społeczny, publicysta, pisarz, tłumacz i uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku. Latem 1929 roku, w porozumieniu z Zygmuntem Łozińskim (1870-1932), biskupem pińskim, wysłał on osobisty list do arcybiskupa Michała Kowalskiego, zwierzchnika wyznania mariawickiego, w sprawie pełnej normalizacji stosunków między obydwoma Kościołami oraz projekt porządku zakonnego mariawitów noszący tytuł „Zarys sposobu życia Synów Królestwa Chrystusowego i Służebników Jego Ewangelii”. Ks. J. Zieja w liście do arcybiskupa Michała domagał się powrotu mariawitów do Kościoła Rzymskiego („Zarys sposobu życia...” 2014, 398-399). Dołączony do listu projekt życia zakonnego, składający się z 39 punktów, z jednej strony kładzie nacisk na uświęcenie i umocnienie wiary kapłanów i siostr zakonnych oraz świeckich mariawitów według zasad ewangelicznych, z drugiej zaś zawiera żądanie uznania przez wyznawców mariawityzmu wszystkich rzymskokatolickich dogmatów i postanowień dyscyplinarnych, w tym posłuszeństwa wobec papieża i Stolicy Apostolskiej („Zarys sposobu życia...” 2014, 399). W świetle projektu kongregacja mariawitów powinna funkcjonować w jedności jurysdykcyjnej z Rzymem i być „rodziną i społecznością o pełni funkcji życiowych, zorganizowaną i ciągle organizującą się na zasadach Wiary, Nadziei i Miłości” („Zarys sposobu życia...” 2014, 399). Autor projektu zapewniał mariawitów o nadaniu im przez rzymskokatolickie władze kościelne zasad zgodnych z nauczaniem Jezusa Chrystusa, apostołów i św. Franciszka z Asyżu. Według ks. Zieja, mariawici po zjednoczeniu z Kościołem macierzystym powinni praktykować i szerzyć:

- a/ pamięć na Bożą Wszędzie obecność (cała ziemia i niebo – to wielka Boska mocą dźwignięta świątynia, w której objawia się nieogarniony Majestat Boży);
- b/ radość z otwarcia nam przez Jezusa Chrystusa drogi do Boga i z danej nam w Jezusie nadziei błogosławionego Żywota Wiecznego w Bogu;
- c/ radosną swobodę dzieci Bożych, chodzących po tej ziemi jako po

przedprożu niebios w pieśniach dziękczynnych na cześć Boga Stwórcy, Zbawcy i Odnowiciela i na cześć Jego dzieł widzialnych i niewidzialnych; d/ pragnienie wewnętrznego ustawicznego przy łasce Bożej doskonalenia się przez wypełnienie bez wahań i oglądania się wstecz zaleceń Jezusowych, przechowanych w Ewangelii Świętej i rozumianych po prostu i dosłownie, ale zawsze tak, jak je pojmować pozwala Święty Kościół Katolicki („Doskonaliśmy bądźcie, jako i Ojciec Wasz niebieski doskonały jest” Mt 5,48);

e/ wielką wiarę w prawdę i niezachwianą ufność w zbawczą moc słów Chrystusowych, choćby one wydawały się światu nie wiem jak dziwne i roztropności ziemskiej przeciwne („My głupi dla Chrystusa” 1 Kor 4,10; „podobało się Bogu przez głupstwo przepowiadania zbawić wierzące, ponieważ głupstwo Boże jest mędrze nad ludzi, a miłość Boża jest mocniejsza nad ludzi” 1 Kor 1,21 i 25; „dziwowiskiem staliśmy się światu i aniołom, i ludziom” 1 Kor 4,9); („Zarys sposobu życia...” 2014, 399-400).

Proboszcz łachiszynski zaproponował mariawitom wierne wypełnianie woli Bożej w każdym doświadczeniu życiowym oraz unikanie grzechu w każdej sytuacji („Zarys sposobu życia...” 2014, 400). Zachęcał ich również do głoszenia miłości i pokoju między ludźmi niezależnie od różnic religijnych, narodowych i społecznych („Zarys sposobu życia...” 2014, 400). W rozumieniu ks. Ziei zakonnicy i zakonnice oraz wierni należący do zgromadzenia mariawickiego nie mogą być przywiązani do przemijających wartości narodowych, społecznych i wyznaniowych:

...aby w imię Chrystusa runęły jedna za drugą wszystkie, narosłe w ciągu wieków, przegrody krwawo dzielące ludzi i opóźniające czas nastania «jednej owczarni i jednego pasterza w ludzkości całej, – i będą popierać wszystko to, co przybliżyć może tę chwilę powszechnego zbratania się ludzi i ludów w Panu Jezusie Dobrym Pasterzu i Zbawicielu naszym („Zarys sposobu życia...” 2014, 401).

W rozumieniu autora omawianego projektu w dziele realizacji Królestwa Bożego w sercach ludzkich mariawici przez zachowanie czystości i prostoty ewangelicznej będą wspierani przez Ducha Świętego („Zarys sposobu życia...” 2014, 401). Ks. Zieja prosił mariawitów zgodnie z ich

powołaniem o objęcie opieką duszpasterską ludzi najbardziej duchowo zaniedbanych („Zarys sposobu życia...” 2014, 401). W tej działalności bracia i siostry należący do konwentu mariawickiego powinni w duchu miłosierdzia i miłości właściwie reagować wokół siebie na przejawy dobra i zła oraz nie przechodzić obojętnie wokół żadnego człowieka („Zarys sposobu życia...” 2014, 402). Wzywał braci i siostry społeczności mariawickiej do wierności idei Królestwa Bożego i gotowości przebaczenia win („Zarys sposobu życia...” 2014, 402). Przypominał im również o wspólnocie dóbr i chętnym dzieleniu się z innymi ludźmi różnymi dobrami takimi jak: odzież, pożywienie i mieszkanie („Zarys sposobu życia...” 2014, 402). Autor projektu uważał skromność członków wspólnoty za niepodważalną wartość ewangeliczną („Zarys sposobu życia...” 2014, 402-403). Jego zdaniem bracia i siostry mariawici mają w swoim życiu naśladować Jezusa Chrystusa w cierpieniu, pokorze i ubóstwie („Zarys sposobu życia...” 2014, 403). W rozumieniu ks. Ziei członkowie konwentu mariawickiego mogą przyjmować tylko dobrowolne ofiary i nie powinni na drodze prawnej dochodzić swoich roszczeń finansowych („Zarys sposobu życia...” 2014, 403). Projekt życia mariawickiego przewidywał utrzymanie się braci i sióstr wyłącznie z własnej pracy, pełnienie przez część z nich tylko funkcji kontemplacyjnej lub ewangelizacyjnej z możliwością przyjęcia jałmużny („Zarys sposobu życia...” 2014, 403). Sposób odżywiania się osób poświęconych na służbę Bogu i bliźnim powinien być skromny, pozbawiony pokarmów mięsnych i napojów alkoholowych, z surowym zakazem palenia tytoniu („Zarys sposobu życia...” 2014, 403-404). Ich ubrania nie mogą być kosztowne i wyszukane, lecz schludne i ubogie („Zarys sposobu życia...” 2014, 404). Zgodnie z projektem ks. Ziei członkowie kongregacji „...będą [...] dla bliźnich i cierpiących przykładem cierpliwego, pokornego i radosnego dźwigania Krzyża za Panem Jezusem Ubogim i Ukrzyżowanym, który «będąc bogatym stał się dla nas ubogim, aby przez swe ubóstwo nas bogatymi uczynił» (2 Kor 8,9)” („Zarys sposobu życia...” 2014, 404). Są oni zobowiązani do upominania wszystkich zamożnych grzeszników,

aby nie pokładali swojego szczęścia wyłącznie w dobrach doczesnych, ponieważ bogactwa ziemskie nie są trwałe i przemijają. Powołując się na naukę Jezusa (Mt 5,34-37), zakazuje osobom wchodzącym do wspólnoty składania przysięgi („Zarys sposobu życia...” 2014, 404). W myśl proponowanego porządku życia bracia i siostry poślubieni sobie węzłem małżeńskim powinni wytrwać w tym świętym związku, pełniąc sumiennie swoje obowiązki małżeńskie i rodzicielskie na chwałę Bożą („Zarys sposobu życia...” 2014, 404). Natomiast ci, którzy żyją w celibacie, mają obowiązek dalej żyć w czystości oraz niewinności ducha i ciała („Zarys sposobu życia...” 2014, 404). Wszystkie miejsca kultu religijnego (domy modlitwy, kaplice i kościoły) mają być prowadzone przez osoby godne i pobożne („Zarys sposobu życia...” 2014, 405). Według koncepcji ks. Ziei:

...za naturalny teren i zasięg swej pracy ewangelizacyjnej niech B-cia i S-try uważają swych współdomowników, najbliższe swoje otoczenie, a wreszcie parafie i diecezje jako żywe cząstki organizowane Świętego Kościoła Powszechnego i niech wszystko czynią, do czego ich tylko Duch Boży natchnie, aby parafie i diecezje żyły pełnym życiem chrześcijańskim, to jest aby w każdej parafii i diecezji czczony był w duchu i w prawdzie, i w uczynku Bóg Ojciec nasz niebieski i Jezus utajony w Przenajświętszej Eucharystii i w ludziach najuboższych i cierpiących, oraz aby w parafiach i w diecezjach tak była obudzona i zorganizowana Miłość społeczna, żeby nie było między parafianami nikogo w nędzy i opuszczeniu podczas choroby lub sieroctwa lub jakiegokolwiek potrzeby cielesnej czy duchowej” („Zarys sposobu życia...” 2014, 405).

Członkowie wspólnoty mają mieszkać razem lub osobno oraz żyć w duchu miłości i ubóstwa („Zarys sposobu życia...” 2014, 405). W projekcie zaproponowano gronu dwunastu rodzin lub osobom samotnym wybór Najniższego Służebnika lub Najniższej Służebnicy w celu sprawnego kierowania pracami apostołskimi („Zarys sposobu życia...” 2014, 405). Zasugerowano im podporządkowanie się zarządzeniom i zwierzchności władz Kościoła Rzymskokatolickiego („Zarys sposobu życia...” 2014, 405). Koncepcja ta zakładała wybór dla kilku, kilkunastu

lub kilkudziesięciu gron braterskich Najniższych Służebników na wniosek poszczególnych ulic i dzielnic miejskich, parafii, dekanatów i diecezji, oraz ścisłą ich zależność od kapłanów parafialnych, dziekanów i biskupa diecezji. Projekt przewidywał również powołanie do pomocy Najniższych Służebników specjalnych rad, komisji i biur („Zarys sposobu życia...” 2014, 406). Według ks. Ziei w oparciu o zasady ewangeliczne Najniżsi Służebnicy oraz bracia i siostry nie mogą nazywać się mistrzami, lecz powinni pełnić rolę sług („Zarys sposobu życia...” 2014, 406). Zgodnie z proponowaną formułą do konwentu mogą być przyjmowani nowi członkowie, którym należy zapewnić odpowiednie warunki do uzyskania wykształcenia i odbycia próby („Zarys sposobu życia...” 2014, 406). Pomysłodawca stylu życia osób mających należeć do wspólnoty mariawitów w nowym kształcie przewiduje przestrzeganie wczesnochrześcijańskich wartości ewangelicznych oraz niewielką liczebność osób należących do wspólnoty, którzy uczciwie będą żyć zgodnie z nauką Chrystusa i apostołów („Zarys sposobu życia...” 2014, 406). Ks. Zieja przestrzegał też członków przyszłej społeczności mariawickiej w jedności z papieżem przed izolowaniem się od innych wspólnot i wezwał ich do działalności misyjnej, mającej nieść ludziom miłość i nadzieję („Zarys sposobu życia...” 2014, 406). Według nowej reguły zakonnej członkowie planowanej wspólnoty mają swoje życie oprzeć przede wszystkim na Ewangelii, świadcząc bezinteresownie pomoc wszystkim potrzebującym: głodnym, spragnionym, tułaczom, nagim, chorym i więźniom (Mt 25, 34-40), oraz na gromadzeniu nieprzemijających skarbów w sercu na życie wieczne (Łk 12, 32-34).

Arcybiskup Michał Kowalski uważał, że opracowany projekt życia zakonnego mariawitów w rzeczywistości został napisany przez biskupa Zygmunta Łozińskiego. Jednak biskup Łoziński w korespondencji z arcybiskupem Starokatolickiego Kościoła Mariawitów zdecydowanie zaprzeczył, że był autorem wymienionego projektu („List bpa Zygmunta Łozińskiego do abpa Michała Kowalskiego z 25 listopada 1929 roku” 1930, 69). Zwierzchnik wyznania mariawickiego docenił duchowe

walory projektu, ale odrzucił możliwość integralnego zjednoczenia z Kościołem Rzymskokatolickim.

Przedstawiony projekt życia zakonnego braci i sióstr mariawitów autorstwa księdza Ziei nie został wprowadzony w życie, ponieważ mariawici nie mieli zaufania do obowiązującego systemu rządów w Kościele Rzymskokatolickim. Biskupi mariawiccy nie mogli też uznać zwierzchnictwa papieża, ponieważ utraciliby wiarygodność i zaufanie ludu mariawickiego oraz faktycznie przekreśliliby boskie posłannictwo Dzieła Wielkiego Miłosierdzia.

10. Projekt abp. Michała Kowalskiego dotyczący rozwiązania kwestii stosunku Kościoła Mariawitów do Kościoła Rzymskokatolickiego z 21 października 1929 roku

W drugiej połowie lat dwudziestych XX wieku abp Jan M. Michał Kowalski zainicjował plan pojednania Starokatolickiego Kościoła Mariawitów z macierzystym Kościołem Rzymskokatolickim. Wyrazem tych dążeń było wysłanie w 1927 roku przez abp. Michała jednego z duchownych mariawickich z misją pojednawczą do kard. Aleksandra Kakowskiego, arcybiskupa metropolity warszawskiego, oraz kard. Lorenzo Lauriego (1864-1941), nuncjusza apostolskiego akredytowanego w Polsce („List otwarty Arcybiskupa Maryawitów...” 1929, 347). Nieprzypadkowo w tym samym roku zwierzchnik wyznania mariawickiego opublikował broszurę informacyjną o mariawityzmie, w której podkreślił, że:

Kościoły Chrześcijańskie powinny się zjednoczyć dogmatycznie bezwarunkowo na podstawie wiary w Tróję Przenajświętszą, w Bóstwo Pana Jezusa, w Dzieło Odkupienia, w Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu i w Pana Jezusa Utajonego w Przenajświętszym Sakramencie (*Co jest maryawityzm...* 1927, 80).

Kolejną inicjatywą abp. Michała Kowalskiego, służącą szukaniu porozumienia z Kościołem Rzymskim, było wydanie 21 października 1929 roku i wysłanie trzy dni później przez zwierzchnika wyznania

mariawickiego listu otwartego do episkopatu rzymskokatolickiego o stosunku Związku Mariawitów Nieustającej Adoracji Ubłagania Przenajświętszego Sakramentu do Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce (Warchoń 2003, 135; Warchoń 2019b, 64). W tym samym roku ogłoszono go drukiem na łamach mariawickiego pisma religijno-społecznego „Królestwo Boże na Ziemi” („List otwarty Arcybiskupa Maryawitów...” 1929, 346-348). Arcybiskup Michał w liście tym zwrócił się do wszystkich biskupów rzymskokatolickich w Polsce z prośbą o pojednanie i przebaczenie:

...przysnajemy, że wieleśmy przeciwko Wam zgrzeszyli brakiem miłości i tej cnoty, która nigdy nie powinna nas opuszczać w stosunku do Was i prosimy Was, abyście nam tego nie pamiętali, ale w miłosierdziu swym przebaczyli ułomności ludzkiej. Byliśmy nieraz (owszem wciąż) upominani z tego powodu przez naszą świętą Założycielkę, ale natura nasza złośliwa i nieurobiona na wzór Chrystusa, burzyła się często i wybuchała złością przeciw Braciom. Żałujemy tego teraz i prosimy Was, abyście nam tego nie pamiętali, ale w miłosierdziu swym przebaczyli ułomności ludzkiej” („List otwarty Arcybiskupa Maryawitów...” 1929, 347).

Zwierzchnik wyznania mariawickiego określił w nim stosunek mariawityzmu do papieżstwa i zaproponował utworzenie konfederacji Kościołów (Moskal 2002, 1088). Sformułował również warunki zjednoczenia Starokatolickiego Kościoła Mariawitów z Kościołem Rzymskokatolickim. Dotyczyły one pozostania Kościoła Mariawitów w jedności z Kościołem macierzystym na zasadach przyjętych przez sobory powszechne i Tradycję pierwszego tysiąclecia chrześcijaństwa, powstrzymania się od zakładania nowych parafii mariawickich, pomagania duchownym rzymskokatolickim w realizacji rekolekcji parafialnych, prowadzenia misji przez Mariawicki Związek Nieustającej Adoracji Ubłagania za zgodą zwierzchników diecezji i miejscowego ordynariatu, prawa do przyjmowania dobrowolnych ofiar w połowie przeznaczonych na potrzeby własne i w połowie przekazywanych miejscowemu ordynariatowi oraz

zachowania swoich przekonań i zasad wiary („List otwarty Arcybiskupa Maryawitów...” 1929, 347).

Podsumowując list otwarty abp. Michała Kowalskiego do hierarchii rzymskokatolickiej w Polsce, należy stwierdzić, że był on drugą od 1909 roku próbą pojednania Kościoła Mariawitów z Kościołem macierzystym. Propozycje sformułowane przez Przełożonego wyznania maria-wickiego wskazywały na chęć porozumienia z polskim episkopatem rzymskokatolickim przy zachowaniu własnej odrębności organizacyjnej i tożsamości wyznaniowej, aby „pracować na niwie Bożej Kościoła św. w czystej intencji służenia Bogu i Kościołowi Bożemu, dla Chwały Bożej i uwielbienia Imienia Jego Świętego” („List otwarty Arcybiskupa Maryawitów...” 1929, 347). Pomysłodawca listu otwartego odrzucił możliwość zależności jurysdykcyjnej mariawitów od papieża i biskupów, opartej na jedności integralnej, podkreślając, że nie ma mowy „o powrocie do poddaństwa i uległości hierarchii rzymskokatolickiej” („List otwarty Arcybiskupa Maryawitów...” 1929, 347). Arcybiskupowi Michałowi szło bardziej o zjednoczenie z Kościołem Rzymskim na płaszczyźnie duchowej, przy poszanowaniu wolności i niezależności Starokatolickiego Kościoła Mariawitów, w ramach wspólnoty równo-uprawnionych Kościołów chrześcijańskich.

11. Pismo abp. Michała Kowalskiego i bp. Jakuba Próchniewskiego do papieża Piusa XI z 18 listopada 1929 roku w sprawie jedności z Kościołem Rzymskokatolickim

Kontynuacją wysiłków mariawitów zmierzających do znalezienia płaszczyzny porozumienia z Kościołem Rzymskokatolickim było pismo abp. Michała Kowalskiego i jego koadiutora bp. Romana Jakuba Próchniewskiego z 18 listopada 1929 roku do papieża Piusa XI (1922-1939). Autorzy pisma zaproponowali biskupowi Rzymu pojednanie między obu Kościołami przy zachowaniu własnych zasad doktrynalnych i organizacyjnych. Omawiany list nie był zredagowany przypadkowo,

lecz stanowił reakcję ścisłego kierownictwa wyznania mariawickiego na pismo ks. Jana Ziei z lipca 1929 roku oraz wpisywał się w zbliżający się jubileusz Odkupienia przypadający na rok 1933. W piśmie tym zaproponowano papieżowi utworzenie kompetentnych komisji w celu ponownego zbadania kwestii mariawickiej oraz powtórzono wcześniejsze propozycje, dotyczące zawarcia unii obydwu Kościołów, złożone przez abp. Kowalskiego w liście otwartym do rzymskokatolickiego episkopatu polskiego z 21 października tego samego roku. Papież Pius XI nie udzielił odpowiedzi na list dwóch biskupów mariawickich. Brak reakcji biskupa Rzymu wynikał ze stanowiska Kościoła Rzymskokatolickiego, który oczekiwał od mariawitów skruchy i pokuty oraz powrotu do jedności z papieżem i biskupami, co wynikało z ekskluzywistycznej zasady, że „poza Kościołem Rzymskim nie ma zbawienia” (Seweryniak 2014, 391-397).

Oceniając treść listu biskupów mariawickich, wystosowanego do papieża Piusa XI, można stwierdzić, że abp Michał Kowalski i jego wikariusz generalny bp Jakub Próchniewski dążyli do podjęcia rozmów z Kościołem Rzymskokatolickim w poczuciu odpowiedzialności za dzieło głoszenia orędzia Chrystusowego o jedności, miłości i zbawieniu. Niestety, w panujących uwarunkowaniach historycznych zabrakło zrozumienia ze strony papieża Piusa XI i jego najbliższych współpracowników.

12. Problemy historyczne, teologiczne i organizacyjne poruszane w korespondencji między biskupami mariawickimi a rzymskokatolickimi z lat 1929-1930

W końcu lat dwudziestych ubiegłego stulecia w ramach dążeń mariawitów do pojednania z Kościołem macierzystym abp Jan M. Michał Kowalski w liście otwartym do biskupów rzymskokatolickich w Polsce z 21 października 1929 roku zaproponował prowadzenie dialogu listownego. Propozycja abp. Michała nie spotkała się z reakcją całego

Episkopatu rzymskokatolickiego w Polsce. Z hierarchii polskiej na wymianę listów ze stroną mariawicką wyrazili zgodę tylko dwaj dostojnicy kościelni: Edward Ropp²⁹ (1851-1939), arcybiskup mohylewski (1917-1939), i Zygmunt Łoziński³⁰ (1870-1932), biskup piński (1925-1932), były mariawita, kolega seminaryjny późniejszych trzech biskupów mariawickich: Michała Kowalskiego, Jakuba Próchniewskiego i Andrzeja Gołębiowskiego (Peterkiewicz 1975, 160). Dzięki temu wywiązała się korespondencja między biskupami mariawickimi i rzymskokatolickimi, która trwała od 29 października 1929 do 25 lutego 1930 roku (Warchoń 2003c, 132-136). Mimo braku wzajemnego zaufania i polemicznego nastawienia hierarchowie dwóch Kościołów wymienili między sobą 23 listy, które zostały opublikowane trzykrotnie: w 1930 roku przez mariawitów w oficjalnym organie prasowym („Korespondencja między biskupami maryawickimi a rzymsko-katolickimi w sprawie pojednania.” 1930) i w publikacji książkowej (*Korespondencja między biskupami maryawickimi...* 1930) oraz w 2003 roku w pozycji wydawniczej przygotowanej przez ks. prof. Edwarda Warchoła, duchownego i historyka rzymskokatolickiego (Warchoń 2003c). Ze Starokatolickiego Kościoła Mariawitów w korespondencji brali udział arcybiskup Michał Kowalski, który wysłał 14 listów do biskupów rzymskokatolickich, w tym 9 do abp. Edwarda Roppa, i 5 do bp. Zygmunta Łozińskiego, i mariawicki biskupi pomocniczy Andrzej Gołębiowski i Jakub Próchniewski wystosowali dwa listy do bp. Zygmunta Łozińskiego (Warchoń 2003c, 136). Hierarchowie rzymskokatolicki wysłali do biskupów mariawickich ogółem 7 listów, w tym abp Edward Ropp napisał 3 listy do abp. Michała Kowalskiego, bp Zygmunt Łoziński 3 listy do zwierzchnika Kościoła Mariawitów i jeden list do mariawickich biskupów pomocniczych – Andrzeja Gołębiowskiego i Jakuba Próchniewskiego (Warchoń 2003c, 136; Pawlina 2018, 17).

²⁹ Szerzej o tej postaci zob. Kozyska 2004.

³⁰ Więcej o tym biskupie zob. Irek 2018; Pawlina 2018.

W toku prywatnej wymiany korespondencyjnej między hierarchami mariawickimi a rzymskokatolickimi poruszono problemy, dotyczące odpowiedzialności za rozłam mariawitów z Rzymem w 1906 roku, dogmatów watykańskich o uniwersalnym prymacie jurysdykcyjnym papieża oraz jego nieomyślności w sprawach wiary i moralności, małżeństw kapłańskich między duchownymi mariawickimi i siostrami zakonnymi (zob. Warchoń 2003a; Warchoń 2010a; Warchoń 2010b), celibatu kleru, kapłaństwa kobiet (Przedpeński 1993; Karas 2001; Karas 2002), a także warunków przywrócenia jedności dwóch Kościołów.

W kwestii odpowiedzialności za rozłam w Kościele Katolickim na początku XX wieku, abp Michał Kowalski wskazał na duchowieństwo rzymskokatolickie, które było inspiratorem prześladowania mariawitów: „Nie myśmy schizmę zrobili, ale nas przemocą, gwałtem wyrzucono z Kościoła. Nie jesteśmy winowajcami schizmy, lecz poszkodowanymi. I w tym wypadku widzimy wielki błąd Stolicy Apostolskiej, który jednak, zdaniem naszym, da się naprawić” (*Korespondencja między biskupami mariawickimi...* 1930, 25 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 17 listopada 1929 r.”}).

Całkowicie odmienne stanowisko w sprawie przyczyn podziału w Kościele Rzymskokatolickim w 1906 roku zajął abp Edward Ropp, który uznał mariawitów za winnych tego dramatu z powodu nieposłuszeństwa wobec biskupów i uległości s. Feliksie Kozłowskiej (*Korespondencja między biskupami mariawickimi...* 1930, 3 {„List abpa Edwarda Roppa do abpa Michała Kowalskiego z 29 października 1929 r.”}). Natomiast biskup Zygmunt Łoziński ocenił, że do rozłamu mariawitów z Rzymem doprowadziły „niepotrzebne i szkodliwe dodatki”, dotyczące posłannictwa i świętości Mateczki, wprowadzone w ruchu mariawickim przez ks. Jana Kowalskiego w 1906 roku (*Korespondencja między biskupami mariawickimi...* 1930, 129 {„List bpa Łozińskiego do abpa Michała Kowalskiego z 26 grudnia 1929 r.”}).

Z korespondencji między biskupami mariawickimi a rzymskokatolickimi wynika, że w sprawie winy za rozłam w 1906 roku obie strony

różniły się zasadniczo. Strona mariawicka obciążyła stronę rzymskokatolicką odpowiedzialnością za prześladowanie mariawitów i wykluczenie z Kościoła. Z kolei hierarchowie rzymskokatolicy oskarżyli mariawitów o herezję, niesubordynację i oddanie się pod kierownictwo kobiety.

W kwestii dogmatów rzymskokatolickich o uniwersalnym prymacie jurysdykcyjnym papieża oraz jego nieomyślności w sprawach wiary i moralności z 18 lipca 1870 roku arcybiskup mariawicki, Michał Kowalski zajął stanowisko bezkompromisowe: „...my na dogmacie prymatu i nieomyślności Biskupów Rzymskich, czyli papieży, oprzec naszej jedności z Wami i z Kościołem Rzymskim nie jesteśmy w stanie bez udawania i obłudy z naszej strony” (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 4-5 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 31 października 1929 r.”}), ponieważ „na Soborze Watykańskim ten dogmat sztucznie, jeśli nie podstępnie, został przymuszony, i że wielu z biskupów na czele z Biskupem Strossmayerem silnie się mu sprzeciwiało, a blisko 250 Biskupów katolickich zgody swej na ogłoszenie tych dogmatów nie dało, jak świadczy o tym historia tego soboru, przez O.O. Jezuitów napisana³¹” (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 6 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 31 października 1929 r.”}).

Arcybiskup Kowalski zdecydowanie odrzucił preponderancję papieża nad innymi biskupami na podstawie nauki Jezusa Chrystusa i wypowiedzi ojców Kościoła pierwszego tysiąclecia, które uznawał za miarodajne. Według zwierzchnika wyznania mariawickiego ojcowie Kościoła rozumieli, że słowa Zbawiciela skierowane do Piotra o zbudowaniu Kościoła na Skale odnoszą się do Pana Jezusa jako głowy Kościoła lub do wiary Szymona Piotra w boskość i mesjańską godność Chrystusa, ale nie do przewodniczącego kolegium apostołów. Zgodnie z nauką starego Kościoła pierwszego tysiąclecia abp M. Kowalski wyjaśnił również, że

³¹ Arcybiskup mariawitów miał na myśli dzieło *Acta et decreta sacrosanctio ecumenici Concilii Vaticani...* 1892.

zastępcą Jezusa Chrystusa jest Duch Święty, a nie papież (*Korespondencja między biskupami mariawickimi...* 1930, 17-29 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 17 listopada 1929 r.”}).

Problem zakresu władzy papieża w Kościele, będący przedmiotem sporu między biskupami mariawickimi i rzymskokatolickimi, wskazywał na całkowicie odmienne pojmowanie przez obie strony roli i miejsca biskupa Rzymu. O ile przywódcy mariawicy negowali uniwersalny prymat jurysdykcyjny papieża i jego nieomylność w sprawach wiary i obyczajów, o tyle hierarchowie rzymskokatolicy uważali go za namiestnika i zastępcę Jezusa Chrystusa na ziemi.

Arcybiskup Michał Kowalski – jako mistyk i teolog – bronił słuszności wprowadzenia w mariawityzmie małżeństw między duchownymi mariawickimi i siostrami zakonnymi po ślubach wieczystych, które przeciwnicy nazwali ‘małżeństwami mistycznymi’³². Zwierzchnik wyznania mariawickiego rozumiał je jako „...najzwyczajniejsze w świecie małżeństwa, związki między mężczyzną a niewiastą, takie same, jakie są w świecie, z tą tylko różnicą, że w świecie związki te zawierają się zazwyczaj ze względów ziemskich i dla celów ziemskich, a tu u nas – jedynie tylko ze względów Bożych i dla celów Bożych” (*Korespondencja między biskupami mariawickimi...* 1930, 37 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 21 listopada 1929 r.”}). Według abpa Michała małżeństwa zakonne w mariawityzmie były zawierane z woli Bożej, a nie ludzkiej na podobieństwo małżeństwa Chrystusa z Kościołem. Z korespondencji zwierzchnika wyznania mariawickiego z biskupami rzymskokatolickimi wynika, że abp Kowalski stawiał przed małżeństwami kapłańskimi następujące zadania:

...miłość wzajemna ku sobie małżonków, [...] pomaganie sobie w życiu duchowym w szerzeniu chwały Bożej i w pracy duszpasterskiej nad ludem, [...] rodzenie dzieci czystych i wychowanie ich w świętości i czystości stanu kapłańskiego i zakonnego (*Korespondencja między*

³² Szerzej na ten temat zob. Warchoł 2010a; Warchoł 2010b; Warchoł 2019a.

biskupami mariawickimi... 1930, 38 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 21 listopada 1929 r.”}).

Minister Generalny Kościoła Mariawitów, wyjaśniając abp. mohylewskiemu Roppowi powód zawierania małżeństw zakonnych przez duchownych mariawickich z siostrami zakonnymi w sposób potajemny, powołał się na dwutomowe dzieło pt. „Institutione theologiae mysticae” (1771) autorstwa Dominikusa Schrama (1723-1797), niemieckiego benedyktyna, teologa moralisty i kanonisty rzymskokatolickiego, który dopuszczał możliwość zawarcia związku małżeńskiego przez duchownego katolickiego w tajemnicy przed ludźmi ze względu na niebezpieczeństwo zgorszenia (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 38-39 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 21 listopada 1929 r.”}).

Arcybiskup Edward Ropp, polemizując ze stanowiskiem abp. Michała Kowalskiego, odrzucił ideę mariawickich małżeństw mistycznych, twierdząc, że są one nowatorstwem sprzecznym ze ślubami zakonnymi, które zobowiązują osoby poświęcone Bogu na służbę do zachowania czystości seksualnej. Zdaniem hierarchy rzymskokatolickiego nauka mariawicka o świętości małżeństw kapłańskich i rodzeniu dzieci bez grzechu pierwotnego jest niezgodna z Pismem Świętym, ponieważ stawia związki małżeńskie między duchownymi mariawickimi i siostrami zakonnymi oraz ich potomstwo na pozycji uprzywilejowanej (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 42-43 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 21 listopada 1929 r.”}).

Oceniając problem małżeństw zakonnych z perspektywy teologii starokatolickiej, należy stwierdzić, że omawiana innowacja o charakterze dyscyplinarnym, a nie dogmatycznym, była oryginalnym rozwiązaniem abp. Michała Kowalskiego, które wzbudziło kontrowersje zarówno w środowisku mariawickim, jak i pozamariawickim. W założeniu jego istota dotyczyła realizacji służby Bożej i pomocy wewnętrznej przez małżonków, należących do Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów i Zgromadzenia Sióstr Mariawitek. Międzynarodowa Konferencja Biskupów

Starokatolickich, która obradowała 14 września 1924 roku w Bernie, nie zgodziła się z mariawicką interpretacją teologiczną tych małżeństw, utrzymując że współżycie seksualne małżonków wyklucza zachowanie dziewictwa przez małżonkę. Z tym stanowiskiem nie zgodził się arcybiskup Michał Kowalski (Kowalski 1924, 1-12). W konsekwencji *ipso facto* doszło do zawieszenia członkostwa Starokatolickiego Kościoła Mariawitów w Unii Utrechckiej (Mazur 1991, 83-84).

Podczas dialogu korespondencyjnego przedstawiciele Kościoła Mariawitów i Kościoła Rzymskokatolickiego nie mogli również porozumieć się w kwestii celibatu duchownych. Arcybiskup mariawitów argumentował, że patriarchowie izraelscy, m.in. Abraham, prorocy starotestamentowi, np. Ozeasz, i apostołowie, w tym św. Piotr i św. Juda Tadeusz, mogli się żenić, a bezżeństwo w Starym Testamencie było traktowane jako niedoskonałość. Wyjaśnił również, że Pan Jezus nie ożenił się, ponieważ Oblubienicą odwiecznego Syna Bożego był Kościół (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 43 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 21 listopada 1929 r.”}).

Natomiast rzymskokatolicki arcybiskup mohylewski Edward Ropp w liście do abp. Michała Kowalskiego w oparciu o słowa Pana Jezusa i apostoła Pawła uważał bezżeństwo za stan doskonalszy od małżeństwa (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 72-73 {„List abpa Edwarda Roppa do abpa Michała Kowalskiego z 5 grudnia 1929 r.”}).

Problem celibatu duchownych, jak się okazało, był odmiennie postrzegany przez obie strony, mimo że miał charakter wyłącznie dyscyplinarny. W Kościele Mariawitów od 1924 roku nie obowiązywał celibat duchowieństwa, natomiast biskupi łacińscy należący do hierarchii rzymskokatolickiej zgodnie z Kodeksem Prawa Kanonicznego Kościoła Katolickiego z 1917 roku musieli bronić bezżeństwa kleru rzymskokatolickiego. W tej sytuacji kompromis między obu stronami był niemożliwy do osiągnięcia.

Kolejna różnica poglądów, która ujawniła się w omawianej korespondencji między biskupami mariawickimi i rzymskokatolickimi, dotyczyła innej oceny przez obie strony kapłaństwa niewiast, które zostało zapowiedziane w mariawityzmie na mocy listu pasterskiego abp. Michała Kowalskiego o nowym świętych dziewic kapłaństwie z 21 lutego 1929 roku, a po raz pierwszy wprowadzone w życie w Wielki Czwartek 28 marca 1929 roku (*Z dziejów Królestwa* 1972, 32-33; Tempczyk 2011, 178). W rozumieniu abp. Michała kapłaństwo niewiast jest uzupełnieniem i doprowadzeniem do doskonałości kapłaństwa mężczyzn (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 47 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 21 listopada 1929 r.”}). Z listu zwierzchnika wyznania mariawickiego do abp. Roppa dowiadujemy się, że Maryja jako kapłanka złożyła ofiarę czystą na Golgocie, a w starożytnym Kościele chrześcijańskim kobiety służyły podczas liturgii jako diakonki, natomiast opatki na Wschodzie udzielały w klasztorach Komunii Świętej (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 64-65 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 24 listopada 1929 r.”}). Według abp. Michała kapłaństwo kobiet chociaż jest nowością w Starokatolickim Kościele Mariawitów, to jednak „nie sprzeciwia się ani Pismu Świętemu, ani orzeczeniom soborów, nie może więc być poczytana za herezję” (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 65 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 24 listopada 1929 r.”}). Arcybiskup Kowalski uważał, że w przyszłości Kościoły chrześcijańskie wcześniej czy później w oparciu o Apokalipsę św. Jana wprowadzą kapłaństwo niewiast, jako prawdę objawioną przez Boga i pożyteczną dla wszystkich chrześcijan (*Korespondencya między biskupami mariawickimi...* 1930, 65 {„List abpa Michała Kowalskiego do abpa Edwarda Roppa z 24 listopada 1929 r.”}).

W sprawie kapłaństwa niewiast abp Edward Ropp odpowiedział arcybiskupowi Michałowi Kowalskiemu, że Nowy Testament opisał działalność niewielu kobiet i zalecił im milczenie w kościele (*Korespondencya*

między biskupami mariawickimi... 1930, 72-73 {„List abpa Edwarda Roppa do abpa Michała Kowalskiego z 5 grudnia 1929 r.”}).

W kwestii kapłaństwa kobiet biskupi mariawicy i rzymskokatolicy nie mogli zgodzić się, gdyż obie strony inaczej pojmowały ich rolę i miejsce w Kościele. Starokatolicki Kościół Mariawitów, za rządów abp. Michała Kowalskiego, opowiadał się za równouprawnieniem kobiet i mężczyzn we wspólnocie kościelnej, natomiast Kościół Rzymskokatolicki nie dopuszczał niewiast do święceń kapłańskich ze względu na powołanie przez Jezusa Chrystusa do apostołatu wyłącznie mężczyzn.

Dialog korespondencyjny prowadzony w latach 1929-1930 między biskupami obydwu Kościołów zakończył się niepowodzeniem, ponieważ hierarchowie rzymskokatolicy wezwali mariawitów do podporządkowania się zwierzchnictwu papieża oraz rezygnacji z tak zwanych ‘nowych rzeczy’, czyli innowacji i reform kościelnych abp. Michała Kowalskiego, natomiast biskupi mariawicy obarczyli odpowiedzialnością za rozłam Stolicę Apostolską i polskich biskupów rzymskokatolickich, poza tym nie chcieli wyrzec się swoich przekonań religijnych, m.in. nie wyrazili zgody na przyjęcie dogmatów o uniwersalnej jurysdykcji papieża oraz jego nieomyłności doktrynalnej, pozostali wierni objawieniom Mateczki, utrzymali w mocy małżeństwa zakonne i kapłaństwo kobiet oraz zniesienie obowiązkowego celibatu duchownych.

13. Stanowisko Starokatolickiego Kościoła Mariawitów wobec Kościoła Rzymskokatolickiego po rozłamie w mariawityzmie w latach 1935-1939

Po rozłamie w mariawityzmie i usunięciu abp. Michała Kowalskiego ze stanowiska zwierzchnika Kościoła oraz wyborze bp. Klemensa Filipa M. Feldmana (1885-1971) na stanowisko Biskupa Naczelnego denominacji płockiej mariawitów w 1935 roku³³, większościowy Kościół

³³ W 1935 roku mariawityzm z powodu różnic doktrynalnych, organizacyjnych

Starokatolicki Mariawitów na swoim pierwszym Synodzie, obradującym od 30 kwietnia do 2 maja przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości w Płocku, wprowadził kolegialny ustrój synodalno-episkopalny, zniósł większość reform kościelnych wprowadzonych przez abp. Michała Kowalskiego i określił swoje stanowisko urzędowe wobec państwa i innych Kościołów chrześcijańskich, w tym Kościoła Rzymskokatolickiego (Polkowski 1991, 23; Pawłowicz 1996, 89; Łojek 2001b, 95-96; Rybak 2011, 124; Nowik, Rogalski, Chojnacki, Śluzek 2021, 132). Oświadczenie członków Synodu, składającego się wówczas z 5 biskupów i 6 kapłanów mariawickich (Próchniewski 1936, 7), zostało sformułowane w duchu pojednawczym o charakterze ekumenicznym i nawiązywało do modlitwy arcykapłańskiej Pana Jezusa w Wieczerniku, aby wszyscy stanowili jedno (J 17,1-26). Zawierało apel o jedność chrześcijan. Było wezwaniem skierowanym do innych wyznań o zaprzestanie szczegółowych sporów w sprawach wiary i zjednoczenie w duchu miłości Chrystusowej („Stosunek Staro-Katolickiego Kościoła Maryawitów...” 1935, 69). Autorzy oświadczenia w oparciu o słowa Augusta Cieszkowskiego (1814-1894), filozofa mesjanistycznego i myśliciela politycznego, o jedności w wielorakości „przez skojarzenie różnorodnych żywiołów i odrzucenie jednej martwej formy” („Stosunek Staro-Katolickiego Kościoła Maryawitów...” 1935, 69), wskazywali na potrzebę szacunku wobec różnych przekonań religijnych w celu budowania porozumienia i współpracy między wszystkimi ludźmi dobrej woli („Stosunek Staro-Katolickiego Kościoła Maryawitów...” 1935, 69). Zdaniem autorów oświadczenia chrześcijanie na drodze do jedności powinni szukać wspólnych cech i zasad, a nie koncentrować się na różnicach doktrynalnych. Według członków Synodu zrozumienie między uczniami Chrystusa należy oprzeć przede wszystkim na żywej łączności z Bogiem, ofiarnej służbie Bożej, bezinteresownej pomocy

i liturgicznych, dotyczących kultu Mateczki oraz zakresu władzy duchownych i roli osób świeckich w społeczności kościelnej, podzielił się na dwie odrębne organizacyjne denominacje: Starokatolicki Kościół Mariawitów z siedzibą główną w Płocku i Katolicki Kościół Mariawitów z ośrodkiem centralnym w Felicjanowie pod Płockiem.

bliźnim i wolności w Chrystusie („Stosunek Staro-Katolickiego Kościoła Maryawitów...” 1935, 70). W końcowej części oświadczenia, powołując się na 1 Kor 13,8-12 i słowa Mateczki o ostatecznym triumfie dobra, wyrażono wiarę w doprowadzenie ludzkości przez Ducha Bożego do zjednoczenia w prawdzie i miłości („Stosunek Staro-Katolickiego Kościoła Maryawitów...” 1935, 70).

Ogłoszone przez pierwszy Synod Starokatolickiego Kościoła Mariawitów stanowisko oficjalne wobec innych wyznań nie przyniosło od razu zmiany jakościowej w relacjach z Kościołem Rzymskokatolickim, ale świadczyło o dążeniu braci płockich na rzecz poprawy stosunków z Kościołem macierzystym i pozostałymi Kościołami chrześcijańskimi. Dzięki temu oświadczeniu Starokatolicki Kościół Mariawitów, z siedzibą władz naczelnych w Płocku, otworzył się ponownie na dialog i współpracę z innymi Kościołami.

14. Przyczyny braku konsensusu w dialogu między mariawitami i rzymskokatolikami w okresie zaborów i międzywojnia

Dialog bilateralny między Kościołem Mariawitów i Kościołem Rzymskokatolickim, prowadzony w okresie zaborów i II Rzeczypospolitej, miał charakter nieformalny. Mimo podjętych starań z obu stron nie przyniósł zbliżenia stanowisk i nie doprowadził do zawarcia kompromisu w kwestiach teologicznych, organizacyjnych i liturgicznych. Należy pamiętać, że od 1906 roku mariawici nie uznawali zwierzchnictwa i nieomyślności doktrynalnej papieża, a tym samym nie zgadzali się na przyłączenie do Kościoła Rzymskokatolickiego. Opowiadali się za reformą Kościoła przez powrót do źródeł wiary chrześcijańskiej. Na podstawie Pisma Świętego, uchwał siedmiu soborów powszechnych i pism ojców Kościoła pierwszego tysiąclecia uważali, że św. Piotrowi nie przysługiwała władza zwierzchnia nad pozostałymi apostołami. W związku z tym twierdzili, że papież nie ma prawa sprawować uniwersalnej jurysdykcji nad wszystkimi biskupami świata, ponieważ w starym Kościele obowiązywała zasada równości wszystkich hierarchów kościelnych w godności

i urzędzie. Mariawici nie chcieli również zrezygnować z języka narodowego w liturgii, później również z małżeństw zakonnych, kultu Mateczki i kapłaństwa niewiast.

Natomiast duchowni rzymskokatolicy bronili centralistycznej i monarchicznej koncepcji Kościoła przez głoszenie wyższości papieża nad soborem oraz prymatu jurysdykcyjnego i nieomyślności doktrynalnej biskupa Rzymu. Papieżowi przyznawali zarówno władzę duchowo-kościelną, jak i cywilno-polityczną. Byli przeciwni dopuszczeniu języka narodowego do liturgii i zniesieniu celibatu kleru łacińskiego. Występowali również przeciwko kultowi założycielki mariawityzmu, małżeństwom zakonnym i kapłaństwu kobiet.

W związku z zarysowanymi różnicami nasuwa się wniosek, że obydwa Kościoły twardo stały na gruncie swoich przekonań i zasad. Panujące przed I wojną światową i w okresie międzywojennym polemiczne nastawienie dwóch konkurencyjnych Kościołów dało się odczuć podczas kazań oraz w broszurach polemicznych i prasie kościelnej. Znajdujemy w nich wzajemne oskarżenia o doprowadzenie do rozłamu i zwalczanie odmiennych poglądów³⁴. Obie strony ciągle oskarżały się o odstępstwo od nauki Chrystusa i apostołów. Mariawici zarzucali rzymskim katolikom stawianie papieża na miejscu Boga i wyzyskiwanie wiernych. Natomiast rzymskokatolicy krytykowali zwolenników Dzieła Wielkiego Miłosierdzia za uległość i oddawanie czci Mateczce, wprowadzenie małżeństw mistycznych między duchownymi mariawickimi a siostrami zakonnymi oraz dopuszczenie kobiet zakonnice do święceń kapłańskich.

Przy utrzymujących się różnicach doktrynalnych, ustrojowych i kultowych między obu wyznaniem nie można było osiągnąć ograniczonego

³⁴ Zob. publikacje napisane z perspektywy mariawickiej: „Sprostowanie fałszywych wiadomości o Maryawitach” 1907; Kowalski 1910; oraz z punktu widzenia rzymskokatolickiego: Barmarcin 1906; Borniński 1906; Koźmiński 1906; Królewski 1906; Kwiek 1906; Mrówka (Jeleński) 1906; Szlagowski 1906a; Szlagowski 1906b; Gajkowski 1909; Kłopotowski 1909; *Marjawici i ich Dzieło Miłosierdzia* 1909; Markowski 1909; Stary Matus 1909; Katak 1910; X. 1910; B.Z. 1911; *Marjawici. Ich działalność...* 1911.

konsensusu, a tym bardziej zasadniczego przełomu. Dwustronne spotkania i wymiana korespondencyjna duchownych mariawickich i rzymskokatolickich nie przyniosły porozumienia, wykazując tym samym, że rozłam mariawitów z Rzymem okazał się zjawiskiem trwałym i nieodwracalnym.

15. Podsumowanie

Próby pojednania mariawicko-rzymskokatolickiego, podejmowane w latach 1906-1939, miały charakter nieformalny. Strona mariawicka dążyła przede wszystkim do normalizacji relacji z Kościołem macierzystym i wyjaśnienia punktów spornych w celu nawiązania współpracy praktycznej na płaszczyźnie duszpasterskiej. Z kolei strona rzymskokatolicka oczekiwała od mariawitów rezygnacji z mariawickich zasad wiary, odrzucenia objawień Mateczki, uznania zwierzchnictwa papieża i powrotu do Kościoła Rzymskokatolickiego, a później również wycofania się z innowacji teologicznych i reform kościelnych abp. Michała Kowalskiego. Starania przedstawicieli obu wyznań okazały się nieskuteczne z powodu różnic doktrynalnych, organizacyjnych i liturgicznych oraz braku wzajemnego zaufania i odmiennych oczekiwań dotyczących kształtu przyszłej jedności. Nic więc dziwnego, że nie doszło do zawarcia unii, a tym bardziej do osiągnięcia jedności integralnej między dwoma Kościołami. Z perspektywy czasu należy docenić wszystkie inicjatywy i działania mariawitów i rzymskokatolików, które zmierzały w niesprzyjających i trudnych uwarunkowaniach do usunięcia istniejących przeszkód i różnic na drodze do ponownego zjednoczenia. Mimo braku postępu i porozumienia wysiłki przedstawicieli obu stron przygotowały grunt do podjęcia w przyszłości oficjalnego dialogu teologicznego w duchu pojednania i szacunku.

Bibliografia

- Acta et decreta sacrosanctio ecumenici Concilii Vaticani: cum perultisaliis documentis ad concilium ejusque historiam spectantibus.* 1892. Friburgi Brisgoviae: Herder.
- ADP: Archiwum Diecezjalne w Płocku. Archiwum Kurii Diecezji Płockiej. Archiwum bpa Adolfa Szelażka, *Acta secreta s/a mariawitas*, teczka nr 50, *List ludu mariawickiego w sprawie nadużyć z podpisami do papieża Piusa X z 17 maja 1905 roku:* 32-37a.
- „Akt urodzenia Mateczki.” 1922. W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, 311-312. Płock: Odbite w drukarni Biskupa Maryawitów przy Klasztorze Sióstr Maryawitek.
- Babi, Karol. 2017. „Powstanie i działalność Zgromadzenia Sióstr Mariawitek.” *Mariawita* 59 (9-10): 10-12.
- Barmarcin, Artur. 1906. *Kacerska sekta mankietników. Jej początek i odstępstwo od Kościoła.* Warszawa: Druk Fr. Czerwińskiego.
- Baturin, M. W. 1914. *Problema mariawitizma.* Vilne: Tipografija W. A. Kleckina.
- Billot, Claude-Charles. 2009. *Odnaleziony przez Jezusa Bł. Honorat Koźmiński (1829-1916).* Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poli-graficzna ADAM.
- [Boruc] Serafina. 1978. „Adwent.” *Mariawita* 20 (11): 5-6.
- Borniński, P[iotr]. 1906. *Błędy fałszywej nauki głoszonej przez kapłanów, zowiących się Maryawitami, krótkie tych błędów wyjaśnienie.* Płock: Druk K. Miecznikowskiego.
- B. Z. 1911. *Odpowiedź p. Czcielowi od kozłowitów.* Warszawa: Druk „Polaka Katolika”.
- Co to jest maryawityzm. Historia i zasady na podstawie autentycznych źródeł.* 1927. Płock: Drukarnia Biskupa Maryawitów.
- Czaczkowska, Ewa. 2019. *Mistyczki. Historie kobiet wybranych.* Kraków: Wydawnictwo Znak.

- Dawny [Zaremba, Aleksander]. 1906. „Panna Felicja Kozłowska i jej objawienia według niej samej i według pseudomarjawitów.” *Miesięcznik Pasterski Płocki* 1 (3): 81-101.
- Dąbski, Benedykt. 1927. *Słowa prawdy o marjawityźmie*. Łódź: Drukarnia „Promień”.
- „Dekret Świętej Rzymskiej i Powszechnej Inkwizycji z 5 grudnia 1906 r.” 1966. *Mariawita* 8 (8): 6.
- „Dekret Kongregacji Świętego Oficjum z 4 września 1904 r.” 2009. *W Najważniejsze dokumenty na temat mariawitów i mariawityzmu (1903-1906)*. Red. Edward Warchoł, tom 2, 291-293. Radom: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- „Dekret Świętej Rzymskiej i Powszechnej Inkwizycji z 5 grudnia 1906 r.” 2009. *W Najważniejsze dokumenty na temat mariawitów i mariawityzmu (1903-1906)*. Red. Edward Warchoł, tom 2, 304-306. Radom: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Dydycz, Pacyfik. 1988. *Z Podlaskiej Ziemi wezwany... Bł. Honorat Kozłowski, kapucyn (1829-1916)*. Roma: Orzeł Biały.
- Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*. 1922. Płock: Odbite w drukarni Biskupa Maryawitów przy Klasztorze Sióstr Maryawitek.
- Fedorowicz, Andrzej. 2019. *Buntowniczkki: Niezwykłe Polki, które robiły co chciały*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- [Feldman, Filip]. 1959. „Krótka historia Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.” *Mariawita* 2 (4): 7-10.
- [Feldman, Filip]. 1966a. „Krótka historia Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.” *Mariawita* 8 (5):12.
- [Feldman, Filip]. 1966b. „Krótka historia Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.” *Mariawita* 8 (7): 11-12.
- Feldman, Filip. 1962. „Życiorys Założycielki Mariawityzmu Marii Franciszki Kozłowskiej.” *Mariawita* 4 (3): 2-11.
- Feldmann, Philipp. 1940. *Die altkatholische Kirche der Mariaviten*. Płock: Selbstverlag der Altkatholischen-Mariavitenkirche.

- Gajewski, Stanisław. 1975. „Diecezja płocka w latach 1864-1914.” *Studia Płockie* 3 (1): 309-332.
- Gajkowski, Jan. 1909. *Gdzie dyabeł nie może, tam babę pośle*. Sandomierz: Drukarnia W. Byrzyńskiego.
- Gajkowski, Kasimir. 1911. *Mariavitensekte. Einige Blätter aus der neuesten Kirchengeschichte Russisch-Polens*. Krakau: Universität Buchdruckerei Geschäftleiter Joseph Filipowski.
- Ginter, Władysław. 1987. „Błogosławiona Maria Franciszka Kozłowska. Wybrane daty z życia i działalności.” *Mariawita* 29 (8-9): 14-18.
- Ginter, Władysław. 1989. *Informator o Kościele Starokatolickim Mariawitów*. Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów.
- Ginter, Władysław. 2000a. „Błogosławiona Maria Franciszka Kozłowska. (Szkic do portretu psychologicznego postaci). Cz. I.” *Notatki Płockie* 45 (1): 7-13.
- Ginter, Władysław. 2000b. „Błogosławiona Maria Franciszka Kozłowska. (Szkic do portretu psychologicznego postaci). Cz. II.” *Notatki Płockie* 45 (2): 38-43.
- Ginter, Władysław. 2000c. *Ojciec Kazimierz Maria Jan Przyjemski*. Raszewo: Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Raszewie.
- Ginter, Władysław. 2010. *Wyklęta. Powieść biograficzna*. Rzgów: Nakładem autora.
- Ginter, Władysław. 2012. „Święta Maria Franciszka Kozłowska. Mistrzyni życia duchowego mariawitów.” *Mariawita* 54 (4-6): 5-16.
- Ginter, Władysław. 2013. *On będzie Jan*. Rzgów: Nakładem autora.
- Golacik, Natanael. 1950. „Krótki zarys historii mariawitów i ich działalności.” Felicjanów: mps.
- Gołębiowski, Grzegorz. 2008. *Wizyty dostojników państwowych, wojskowych i kościelnych w Płocku 1918-1939*. Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie.
- Gołębiowski, Innocenty. 1966. „45-ta rocznica śmierci Błogosławionej Marii Franciszki.” *Mariawita* 8 (8): 9.

- Gołębiowski, Sławomir. 2002. *Św. Maria Franciszka Feliksa Kozłowska 1862-1921: Życie i dzieło*. Płock: Wydawnictwo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.
- Gołębiowski, Sławomir. 2009. „Mariavitescredunt – Mariawici wierzą.” *Praca nad sobą* 53: 21-25.
- Górecki, Artur. 2011. *Mariawici i mariawityzm – narodziny i pierwsze lata istnienia*. Warszawa: Wydawnictwo DIG.
- Grzybowski, Michał. 2000. „Biskup Michał Nowodworski pasterz płocki (1889-1896).” *Miesięcznik Pasterski Płocki* 85 (11): 537-542.
- Grzybowski, Michał, i Leszek Zygmunt. 2015. *Episkopat Płocki w latach 1075-2015: 940 lat istnienia diecezji*. Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie.
- Irek, Krzysztof. 2018. *Sługa Boży Ksiądz Biskup Zygmunt Łoziński. Opowieść o świecie, którego już nie ma*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Jabłońska-Deptuła, Ewa. 1986. *Trwanie i budowa. Honorat Koźmiński kapucyn 1829-1916*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek.
- Jałosiński, Andrzej. 1972. „Na dzień 110. rocznicy urodzin Feliksy Magdaleny Matki Marii Franciszki Kozłowskiej.” *Mariawita* 14 (5): 9-10.
- Jaworska, Pelagia. 1981. „Krótki życiorys Założycielki mariawityzmu bł. Marii Franciszki Kozłowskiej.” *Mariawita* 23 (7-8): 3-10.
- Jaworska, Pelagia. 1984. „Z żałobnej karty. Kapłan M. Gracjan Simon.” *Mariawita* 26 (2-3): 22.
- Jaworska, Pelagia. 2001. „Mariawityzm – Mateczka Maria Franciszka Kozłowska.” *Kalendarz Ekumeniczny*: 22-27.
- Jaworska, Pelagia. 2009. „Kościół Starokatolicki Mariawitów.” W *W drodze za Chrystusem. Kościoły chrześcijańskie w Polsce mówią o sobie, 165-196*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- „Jego Świątobliwości Piusa X-go z Opatrzności Bożej Papieża List Okólny do Czcigodnych Braci Arcybiskupa Warszawskiego i Biskupów Płockiego i Lubelskiego w Polsce.” 1906. *Rola* 24 (16): 241-243.

- Jezusek, Wacław. 1947. *Męczeński koniec Arcybiskupa A.J. Nowowiejskiego, biskupa płockiego (1858-1941)*. Płock: Wydawnictwo Mieszczyzny Pastorskiej Płockiego.
- Kacprzak, Sylwester. 2011. „90. rocznica śmierci ojca Dominika M. Pawła Skolimowskiego.” *Mariawita* 53 (10-12): 15-16.
- Kansy, Andrzej. 2020. *Funkcje prasy wyznaniowej. Studium na przykładzie mariawitów*. Płock: Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej.
- Kantak, Juliusz. 1910. *Mankietnicy i mankietnictwo*. Poznań: Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni św. Wojciecha.
- Karas, Marcin. 2001. „Święcenia kobiet na kapłanki w felicjanowskiej-wspólnocie mariawickiej.” *Notatki Płockie* 46 (2): 9-14.
- Karas, Marcin. 2002. „Kapłaństwo kobiet w felicjanowskim odłamie mariawityzmu.” *Studia Bobolanum* 2 (2): 25-51.
- Karasińska, Renata. 2013. „Gloria Victis bitwa pod Węgrowem 3 lutego 1863 roku.” *Mariawita* 55 (1-3): 16-17.
- Karpiński, Witold. 2009. *Michał Nowodworski biskup płocki*. Płock: Drukarnia.
- Kierenski, Władimir. 1908. *Mariawity*. S. Petersburg: Tipografija M. Merkuszewa.
- Klichowska, Honorata. 1954. *Wspomnienia*. Felicjanów: Rkps.
- Kluz, Władysław. 1987. *Ziarnko gorczycy. O Honorat Koźmiński OFM-Cap 1829-1916*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- [Kłopotowski, Ignacy]. 1909. *Odprawa kozłowiec*. Warszawa: W drukarni „Polaka -Katolika”.
- Komisja Mieszana do Spraw Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim i Kościołem Starokatolickim Mariawitów. 2011. *Ze źródeł kwestii mariawickiej. Nieznane dokumenty z lat 1903-1906*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- „Korespondencya między biskupami maryawickimi a rzymsko-katolickimi w sprawie pojednania.” 1930. *Królestwo Boże na Ziemi* 4 (3):

22-24; 4 (4): 31-32; 4 (5): 38-40; 4 (6): 47-48; 4 (7): 53-56; 4 (8): 63-64; 4 (9): 69-72; 4 (10): 78-80; 4 (11): 85-88; 4 (12): 95-96; 4 (13): 100-103; 4 (14): 108-111; 4 (15): 118-119; 4 (16): 124-128.

Korespondencya między biskupami maryawickimi a rzymsko-katolickimi w sprawie pojednania. 1930. Płock: Druk Jana Rżysko.

Kowalski, Michał. 1909. „Stanowisko Kapłanów Maryawitów względem Hierarchii katolickiej i wyznań chrześcijańskich: Dzieło Miłosierdzia. Historia Maryawitów.” *Maryawita. Czciiciel Przenajświętszego Sakramentu* 3 (9): 140-144.

Kowalski, Michał. 1910. *W obronie zasad Ewangelii.* Cz. 1. Łódź: W Drukarni Katolickiego Bis-pa Maryawitów o. Jana M. Michała Kowalskiego.

[Kowalski], Michał. 1924. „Przede wszystkim jedność z Panem Jezusem w Boskiej Eucharystyi.” *Maryawicka Myśl Narodowa* 1 (6): 1-12.

Kowalski, Michał. 2003. *Listy i odezwy pasterskie.* Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.

Kozłowska, Feliksa Maria Franciszka. 1995. *Objawienia dzieła Miłosierdzia Bożego 1893-1918.* Kraków: Wydawnictwo AKASHA.

Kozyrka, Antonina. 2004. *Arcybiskup Edward Ropp. Życie i działalność.* Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

[Koźmiński], Honorat. 1906. *Prawda o mariawitach.* Warszawa: W drukarni Fr. Czerwińskiego.

Krawczak, Tadeusz. 1993. „Rewolucja 1905-1907 a życie społeczno-religijne. Ruch mariawitów.” W *Spółczeństwo i polityka – dorastanie do demokracji – Kultura polityczna w Królestwie Polskim na początku XX wieku.* Red. Anna Żarnowska, Tadeusz Wolsza, 115-136. Warszawa: Wydawnictwo DIG.

Krajewski, Mirosław. 2006. *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945.* Tom 2. Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie.

Kroczek, Piotr. 2014. „Status prawny mariawitów w Polsce.” *Studia Oecumenica* 14 (14): 237-251.

- Kratochwil, Zofia, i Halina Szumił. 2000. *Prowincja Płocka Zgromadzenia Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej*. Warszawa/Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu.
- Królewiak. 1906. *Mankietnicy*. Warszawa.
- „Krótki życiorys Mateczki.” 1922. W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, 81-316. Płock: Odbite w drukarni Biskupa Maryawitów przy Klasztorze Sióstr Maryawitek.
- Krynicky, Władysław. 1908. *Dzieje Kościoła Powszechnego*. Włocławek: Nakładem Drukarni Dyecezjalnej.
- Kubicki, Paweł. 1933. *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*. Część 1. Sandomierz: Nakładem autora.
- Kubicki, Paweł. 1936. *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*. Część 2. Sandomierz: Nakładem autora.
- Kubicki, Paweł. 1939. *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*. Część 3. Sandomierz: Nakładem autora.
- Ku Królestwu Bożemu*. 2009. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Kwestja maryawityzmu*. 1931. Płock: Druk Jana Rzyśko.
- Kwiek, Zenon. 1906. *Co sądzić o obecnych wierzeniach Maryawickich rozpatrywanych w świetle nauki katolickiej*. Lublin: Skład Główny Księgarni „Polaka Katolika”.
- „List Marii Franciszki Kozłowskiej do papieża Piusa X z 9 VI 1904 roku.” 2011. W Komisja Mieszana do Spraw Dialogu Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim i Kościołem Starokatolickim Mariawitów, *Ze źródeł kwestii mariawickiej*.

- Nieznane dokumenty z lat 1903-1906*, 114-115. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- „List otwarty Arcybiskupa Maryawitów do prymasów, metropolitów, arcybiskupów i biskupów polskich o stosunku Związku Maryawitów Nieustającej Adiracyi Ublągania Przenajświętszego Sakramentu do Rzymsko-Katolickiego Kościoła w Polsce.” 1929. *Królestwo Boże na Ziemi* 3 (44): 346-348.
- Łagowski, Stanisław. 2001. *Historia warszawskiej Cytadeli*. Pruszków; Oficyna Wydawnicza „Ajax”.
- Łojek, Krzysztof. 2001a. *Maria Franciszka Kozłowska jako założycielka Nowej Wspólnoty Chrześcijańskiej*. Warszawa: Europejskie Kolegium Edukacji.
- Łojek, Krzysztof. 2001b. *Rozłam w łonie Starokatolickiego Kościoła Mariawitów w 1935 roku (Studium historyczne)*. Warszawa: Europejskie Kolegium Edukacji.
- Macieszyna, Maria. 1996. *Pamiętnik płocczanki*. Płock: Towarzystwo Opieki nad Zabytkami.
- Macieszyna, Maria, i Aleksander Maciesza. 1922. *Przewodnik po Płocku z planem i 4 ilustracjami*. Płock: Druk Braci Detrychów.
- Mames, Daniel. 2009. „Brat Kapłan Janos M. Gracjan Simon.” *Mariawita* 51 (1-3): 20.
- Mames, Tomasz. 2009. *Mysteria mysticorum. Szkice z duchowości i historii mariawitów*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Mames, Tomasz. 2016. *Oświata mariawitów w latach 1906-1935*. Warszawa: Wydawnictwo DIG.
- Mames, Tomasz. 2019. „O początkach mariawityzmu, archiwum watykańskim i nieznanych dokumentach oraz ich (nad/re/nie) interpretacji: H. Seweryniak, «Święte Oficjum a mariawici», Płock 2014.” *Rocznik Teologiczny* 61 (2): 265-292.
- Marczewski, Jarosław, red. 2014. *Biskup Franciszek Jaczewski (1832-1914). Studia biograficzne z okazji 100. rocznicy śmierci*. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej.

- „Mariae-Vita. Pamiętnik Brata Biskupa Andrzeja [Gołębiowskiego].” 1934. *Królestwo Boże na Ziemi* 8 (32): 253-254.
- „Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego].” 1931. *Królestwo Boże na Ziemi* 5 (52): 411-412.
- „Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego].” 1932a. *Królestwo Boże na Ziemi* 6 (33): 258-260.
- „Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego].” 1932b. *Królestwo Boże na Ziemi* 6 (34): 267-268.
- „Mariae-Vita. Pamiętniki Brata Biskupa Jakóba [Próchniewskiego].” 1932c. *Królestwo Boże na Ziemi* 6 (35): 274-275.
- „Mariae-Vita (Życie Maryi). Z opowiadań «Babci».” 2007. W *Święta Maria Franciszka Kozłowska i Jej Zgromadzenia zakonne we Wspomnieniach i Pamiętnikach*, 13-55. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- „Mariae-Vita (Życie Maryi). Z opowiadań «Babci» i innych siostr zakonnych.” 2007. W *Święta Maria Franciszka Kozłowska i Jej Zgromadzenia zakonne we Wspomnieniach i Pamiętnikach*, 57-149. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- „Mariawici wierzą...” 2011. W Komisja Mieszana do Spraw Dialogu Dialogu Teologicznego między Kościołem Rzymskokatolickim i Kościołem Starokatolickim Mariawitów, *Ze źródeł kwestii mariawickiej: Nieznane dokumenty z lat 1903-1906*, 134-145. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Marjawici. Ich działalność w świetle prawdy.* 1911. Warszawa: Nakładem red. „Życie Katolickie”.
- Marjawici i ich Dzieło Miłosierdzia.* 1909. Płock: Druk K. Miecznikowskiego.
- Markowski, Bernard. *Falszywe prorocstwo Kozłowskiej o trzęsieniu ziemi.* Warszawa: Druk Drukarni Polskiej.
- Mazur, Krzysztof. 1991. *Mariawityzm w Polsce.* Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.

- Miller, Dominik. 2017. „Starania podejmowane w Rzymie w sprawie legalizacji Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów.” *Mariawita* 59 (9-10): 32-33.
- Mistrzynie Ducha*. 2012. Tom 1. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Mistrzynie Ducha*. 2013. Tom 2. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Moskal, Krzysztof. 2002. „Kozłowska Feliksa.” W *Encyklopedia Katolicka*. Tom 9. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski: 1112-1113.
- Moskwa, Jacek. 2020. *Niewygodny prorok. Biografia ks. Jana Ziei*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Mrówka, Jan. 1907. „Kłątwa na Kozłowitów inaczej Mankietnikami zwanych.” *Rola* 25 (3): 1-2.
- Mrówka, Jan (Jeleński). 1906. *Nieszczęśliwi opętani albo Jakiego to dobra chcą księża-Mankietnicy dla naszego ludu*. Warszawa: W drukarni Noskowskiego.
- Niebelski, Eugeniusz. 2002. *Duchowieństwo lubelskie i podlaskie w powstaniu 1863 roku i na zesłaniu w Rosji*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Niebelski, Eugeniusz. 2004. „Tunka. Duchowni na zesłaniu syberyjskim po powstaniu 1863 r.” *Przegląd Powszechny* 93 (1): 50-64.
- Nowik, Andrzej Marek, i Artur Rogalski, Andrzej Chojnacki, Małgorzata Śluzek. 2021. *Na cegle pisane. Historia miasteczka Cegłów*. Cegłów: Gminna Biblioteka Publiczna-Kulturoteka.
- Nowowiejski, Antoni. 1930. *Płock. Monografia historyczna*. Płock: Nakładem i drukiem firmy Bracia Detrychowcie.
- „O. Felicjan M. Franciszek Strumiłło.” 1995. *Mariawita* 37(10-12): 11-12.
- Olszewski, Daniel. 1986a. „Mariawityzm – początki i rozwój.” *Więź* 30 (2-3):121-132.
- Olszewski, Daniel. 1986b. *Szkice z dziejów kultury religijnej*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.

- Olszewski, Daniel. 1991. *W służbie cierpiącym. Charyzmat Kazimierzy Gruszczyńskiej (1848-1927)*. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów.
- Papierowski, Jerzy. 1997a. „Geneza mariawityzmu jako ruchu religijnego i społecznego (przyczynek historyczny), cz. I.” *Notatki Płockie* 42 (2): 15-22.
- Papierowski, Jerzy. 1997b. „Geneza mariawityzmu jako ruchu religijnego i społecznego (przyczynek historyczny), cz. II.” *Notatki Płockie* 42 (3): 3-9.
- Pasek, Zbigniew 1991. „Geneza mariawityzmu i przyczyny jego podziału.” *Studia Religiologica* 15 (24): 41-61.
- Pawlina, Stanisław. 2018. *Odkrył sekret swego życia. Cierpienie w życiu i piśmiennictwie Sługi Bożego biskupa Zygmunta Łozińskiego (ur. 1870 – zm. 1932)*. Mińsk: Pro Christo.
- Pawłowicz, Zygmunt. 1992. *Kościół i sekty w Polsce*. Gdańsk: Wydawnictwo Archidiecezji Gdańskiej „Stella Maris”.
- Pawłowicz, Zygmunt. 1996. *Kościół i sekty w Polsce*. Gdańsk: Wydawnictwo Archidiecezji Gdańskiej „Stella Maris”.
- Peterkiewicz, Jerzy. 1975. *The Third Adam*. London: Oxford University Press.
- „Początek Zawiązku Zgromadzenia Kapłanów.” 1922. W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, 5-33. Płock: Odbite w drukarni Biskupa Mariawitów przy Klasztorze Sióstr Mariawitek.
- P.J. 2001. „80. rocznica śmierci kapłana Dominika M. Pawła Skolimowskiego.” *Mariawita* 43 (7-9): 6-7.
- Płuciennik, Łukasz. 2020. „Kapłan Felicjan Maria Franciszek Strumiłło.” *Mariawita* 62 (1-3): 21.
- Polkowski, Zenon. 1991. „Mariawici.” *Jednota* 35 (8-9): 22-23.
- „Protokół przesłuchania Matki Marii Franciszki Kozłowskiej dnia 28 V 1903 roku.” 2012. W *Mistrzynie Ducha*. Tom 1, 13-30. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Próchniewski, Jakub. 1936. *Główne zasady wiary i ustrój Staro-Katolickiego*

- Kościół Maryawitów*. Płock: Przy Klasztorze Sióstr Mariawitek.
- Próchniewski, Jakub 1943-1952. *Żywot Przczystej Pani i objawione Jej Dzieło Miłosierdzia*. Żarnówka/Płock: mps.
- [Próchniewski, Jakub, i Andrzej Gołębiowski]. 1907a. „Dzieło Miłosierdzia. Historia Mariawitów.” *Maryawita. Czciiciel Przenajświętszego Sakramentu* 1 (23): 363-368.
- [Próchniewski, Jakub, i Andrzej Gołębiowski]. 1907b. „Dzieło Miłosierdzia. Historia Mariawitów.” *Maryawita. Czciiciel Przenajświętszego Sakramentu* 1 (31): 492-496.
- Przedpeński, Borys. 1993. „Kapłaństwo Kobiet w Kościele Mariawitów.” *Notatki Płockie* 38 (3): 25-34.
- Ratajczyk, Ładysław. 2005. „Parafia Mariawicka w Gniazdowie.” W *Almanach Ziemi Koziegłowskiej*: 97-108.
- Rejnke, Nikołaj. 1910. *Mariawity*. S. Petersburg: Senatskaja Tipografija.
- Rhode, Arthur. 1911. *Bei den Mariaviten. Eindrücke von einer neuen romfreien katholischen Kirche*. Berlin: Verlag von Edwin Runge.
- Rostkowski, Zbigniew. 2009. „Życie i działalność pasterska ks. bp. Franciszka Jaczewskiego.” *Rocznik Teologii Katolickiej* 8: 134-148.
- Rościszewska, Marcelina. 2020. *A było tak... Wspomnienia pogodne*. Płock: Muzeum Mazowieckie.
- Rowiński, Konstantin Ippolitowicz. 1910. *Mariawity w Carstwie Polskom*. S.-Petersburg: Tipografia P.P. Sojkina.
- Różyk, Wojciech. 2006. *Objawienia Marii Franciszki Kozłowskiej: Według rękopisu z Archiwum Watykańskiego*. Świdnica: Świdnicka Kuria Biskupia.
- Rudnicki, Konrad. 1974. „Teksty objawień bł. Marii Franciszki.” *Rocznik Teologiczny* 16 (1-2): 455-465.
- Rudnicki, Konrad. 1979. „Pierwotny tekst objawień Mateczki.” *Rocznik Teologiczny* 23 (2): 195-231.
- Rudnicki, Konrad. 1993. „Stulecie mariawityzmu.” Mps.
- Rudnicki, Paweł. 1967. „Uwagi w dyskusji nad Mariawityzmem.” *Mariawita* 9 (4): 10-13.

- Rybak, Stanisław. 1992. *Mariawityzm. Studium historyczne*. Warszawa: Wydawnictwo „Lege”.
- Rybak, Stanisław. 1996. „Starokatolicki Kościół Mariawitów.” W *Ku chrześcijaństwu jutra: Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. Wacław Hryniewicz, Jan Sergiusz Gajek, Stanisław Józef Koza, 245-255. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Rybak, Stanisław. 2011. *Mariawityzm: Dzieje i współczesność*. Warszawa: Agencja Wydawnicza CB.
- Rysolski, Mieczysław. 1966. „Głos o artykule A. Grzegorzcyka.” *Mariawita* 8 (10): 8.
- Rysolski, Mieczysław. 1967. „Ciąg dalszy dyskusji o Mariawityzmie.” *Mariawita* 9 (5): 13-14.
- Sawicki, Jakub. 1935. „Stan prawny Kościoła Marjawitów.” *Gazeta Administracji i Policji Państwowej* (7): 3-13.
- Sawicki, Jakub. 1937. *Studia nad położeniem prawnym mniejszości religijnych w państwie polskim*. Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego: Instytut Popierania Nauki.
- Seweryniak, Henryk. 2014. *Święte Oficjum a mariawici*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Seweryniak, Henryk, i Robert Andrikowski. 1995. „Stolica Apostolska a mariawityzm.” *Miesięcznik Pasterski Płocki* 80 (4): 211-217.
- Sobolewski, Zbigniew. 2017. *Imię Twoje wysławiamy. Dzieje diecezji siedleckiej (1818-2018)*. Siedlce: Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej UNITAS.
- „Sprostowanie fałszywych wiadomości o Maryawitach.” 1907. *Wiadomości* (1 1-52).
- Starczewski A. 1966. „Błędy Wielkiej Encyklopedii Powszechnej.” *Mariawita* 8 (12): 6-9.
- Stachowiak, Franciszek. 1965. „Nieco wspomnień o pierwszym Maria-wicie.” *Mariawita* 7 (11): 13.
- Stary Matus. 1909. *Z czem się kozłowici w Petersburgu wygadali?*

- Warszawa: Nakładem Księgarni „Polaka Katolika”.
- Stopniak, Franciszek. 1975. *Kościół na Lubelszczyźnie i Podlasiu na przełomie XIX i XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- Stopniak, Franciszek. 1981. *Franciszek Jaczewski biskup lubelski*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- „Stosunek Staro-Katolickiego Kościoła Maryawitów do innych wyznań. Stanowisko Kościoła urzędownie określone na Synodzie.” *Głos Prawdy* 1 (9): 69-70.
- Suligowski, Adolf. 1928. *Bezprawia i konfiskaty pod rządami rosyjskimi*. Warszawa: Skład Główny Księgarni M. Arcta.
- Suski, Andrzej, i Wojciech Góralski, Tadeusz Żebrowski, red. 1991. *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski /1908-1941/: W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*. Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Schultze, Friedrich. 1935. *Die altkatholische Kirche*. Gotha: Leopold KlotzVerlag.
- Szlagowski, Antoni. 1906a. *Co Tomasz Kacprowi o mankietnikach powiedział „Nie maryawici, ale kozłowici”*. Warszawa: Skład główny u autora.
- Szlagowski, Antoni. 1906b. *U Tomasza rozmowa o mankietnikach „Nie katolicy to, ale odszczepieńcy*. Warszawa: Skład główny u autora.
- [Szymkiewicz], Felicjan. 2011. „Anna Kozłowska z domu Olszewska (1). 90. rocznica śmierci siostry Anny M. Hortulany.” *Mariawita* 53 (7-9): 20-21.
- [Szymkiewicz], Felicjan. 2012. „Anna Kozłowska z domu Olszewska (2).” *Mariawita* 54 (10-12): 13-14.
- [Szymkiewicz], Felicjan. 2013. „Anna Kozłowska z domu Olszewska (3).” *Mariawita* 55 (10-12): 18-19.
- Szymkiewicz, Mateusz. 2020. „Mariawici w Dąbju i okolicy.” W *Dąbie. Miasto wielu kultur. Materiały z konferencji zorganizowanej w Dąbju nad Nerem 12 i 13 września 2020 r. W ramach Europejskich Dni*

- Dziedzictwa*. Red. Hanna Świeszczakowska, 91-109. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra – JR.
- Święta Maria Franciszka Kozłowska i Jej Zgromadzenia zakonne we Wspomnieniach i Pamiętnikach*. 2007. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Tempczyk, Katarzyna. 2011. „*Nowe przymierze uczynił Pan z nami...*”: *Teologia Kościoła Katolickiego Mariawitów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- „Ustawa Parafii Maryawickich.” 1909. *Maryawita* 3 (23): 382-384.
- „Ustawy Zgromadzenia Sióstr Mariawitek Nieustającej Adoracji Ubłagania.” 1922. W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, 339-371. Płock: Odbite w drukarni Biskupa Maryawitów przy Klasztorze Sióstr Maryawitek.
- „Uzupełnienia Objawień Mateczki z «Maryawity», z artykułu pt. «Dzieło Miłosierdzia».” 1922. W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, 54-68. Płock: Odbite w drukarni Biskupa Maryawitów przy Klasztorze Sióstr Maryawitek.
- W.G. 1966. „Skutki klątwy dla Mariawityzmu.” *Mariawita* 8 (8): 7-8.
- W.G. 1968. „Maria Franciszka Kozłowska. W 106. rocznicę urodzin.” *Mariawita* 10 (5): 4-6.
- W.G. 1987. „Błogosławiona Maria Franciszka Kozłowska (wybrane daty z życia i działalności).” *Mariawita* 29 (8-9): 14-18.
- Warchoń, Edward. 1984. „Problem zjednoczenia Starokatolickiego Kościoła Mariawitów z Kościołem rzymskokatolickim w Polsce w latach 1929-1930 w świetle korespondencji między biskupami mariawickimi i rzymskokatolickimi.” *Ateneum Kapłańskie* 76 (3): 415-427.
- Warchoń, Edward. 1997. *Starokatolicki Kościół Mariawitów w okresie II Rzeczypospolitej*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Warchoń, Edward. 2003a. „Instytucja małżeństw mistycznych jako najbardziej kontrowersyjna innowacja w Starokatolickim Kościele Mariawitów.” *Studia Theologica Varsaviensia* 41 (2): 23-38.

- Warchoł, Edward. 2003b. *Proces wydzielenia się Związku Mariawitów Nieustającej Adoracji Ułgania z doktrynalnych i organizacyjnych ram Kościoła Rzymskokatolickiego*. Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE.
- Warchoł, Edward. red. 2003c. *Wymiana prywatnych listów między biskupami mariawickimi i rzymskokatolickimi*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Warchoł, Edward. 2004. „Problem legalizacji kościelnej Związku Mariawitów Nieustającej Adoracji Ułgania w relacji arcybiskupa Jana Marii Michała Kowalskiego (1903-1906).” *Kronika Diecezji Radomskiej* 13 (51): 329-336.
- Warchoł, Edward. 2006a. *Kontrowersyjna rola arcybiskupa Jana Marii Michała Kowalskiego w Starokatolickim Kościele Mariawitów*. Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE.
- Warchoł, Edward. 2006b. *Proces wydzielenia się Związku Mariawitów Nieustającej Adoracji Ułgania z doktrynalnych i organizacyjnych ram Kościoła Rzymskokatolickiego*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Warchoł, Edward. 2006c. *Reakcja biskupa Jerzego Szembeka na formowanie się ideologii religijnej i kształtowanie się struktury organizacyjnej mariawityzmu*. Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE.
- Warchoł, Edward. 2007. *Wybrane zagadnienia z historii mariawityzmu*. Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE.
- Warchoł, Edward. 2008. *Zachwyty i upojenie. Rozczarowanie i bunt: Przyczynek do historii mariawityzmu*. Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE.
- Warchoł, Edward, 2009a. *Ważniejsze dokumenty na temat mariawitów i mariawityzmu (1893-1902)*. Tom 1. Radom: Wydawnictwo Diecezjalne.

- Warchoł, Edward, 2009b. *Ważniejsze dokumenty na temat mariawitów i mariawityzmu (1903-1906)*. Tom 2. Radom: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Warchoł, Edward. 2009c. *Archiwalia watykańskie na temat mariawitów i mariawityzmu (1903-1906)*. Tom 3. Radom: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Warchoł, Edward. 2010a. *O Boskim pochodzeniu małżeństw zakonnych*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Warchoł, Edward. 2010b. *Prawie wszystko o tak zwanych małżeństwach „mistycznych” w Starokatolickim Kościele Mariawitów*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Warchoł, Edward. 2011a. *Arcybiskup Jan Maria Michał Kowalski a instytucja papieżstwa i hierarchia rzymskokatolicka. Przyczynek do biografii Arcybiskupa Mariawitów*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Warchoł, Edward. 2011b. *Historia Starokatolickiego Kościoła Mariawitów historią „Królestwa Bożego na ziemi”*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia.
- Warchoł, Edward. 2019a. *Małżeństwa „mistyczne” zaczątkiem „Królestwa Bożego na ziemi”*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Warchoł, Edward. 2019b. *Przyczynki do historii mariawityzmu*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Warchoł, Edward. 2019c. *Wokół rozłamu mariawitów z Kościołem Rzymskokatolickim*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- „Watykan a maryawici.” 1924. *Jednodniówka Maryawicka* 2 (4): 2-3.
- Werner, Maria. 1972. *O Honorat Koźmiński Kapucyn 1829-1916*. Poznań/Warszawa: Pallottinum.
- Wilk, Stanisław. 2019. „Związki nuncjusza Achille Rattiego z Kościołem łódzkim.” *Łódzkie Studia Teologiczne* 28 (4): 19-29.
- Włodarski, Szczepan, i Władysław Tarowski. 1968. *Kościół chrześcijański*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Odrodzenie.

- Wodzianowska, Irena. 2007. *Rzymskokatolicka Akademia w Petersburgu 1842-1918*. Lublin: Wydawnictwo Naukowe KUL.
- Wojciechowski, Rafael. 2003. *Pisma Wybrane. Dzieło Bożego Ratunku. Mariawicki znak czasu*. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Wójcik, Maria. 1978. *Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej w latach 1878-1918*. Tom 1. Mariówka: Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej.
- Wójcik, Maria. 2012. *Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej w latach 1919-1978*. Tom 2. Mariówka: Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej.
- „Wybrane wypowiedzi bł. Marii Franciszki.” 2002. W Sławomir Gołębiowski, *Św. Maria Franciszka Feliksa Kozłowska 1862-1921: Życie i dzieło*, 124-129. Płock: Wydawnictwo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.
- „Wyjątki z Objawień w roku 1899 i 1900.” 1922. W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, 34-53. Płock: Przy Klasztorze Sióstr Mariawitek.
- [Wylązłowski] Fabian. 2013. „150. rocznica śmierci Jakuba Kozłowskiego – ojca Mateczki.” *Mariawita* 55 (1-3): 15.
- Wysoczański, Wiktor. 1971. *Prawo wewnętrzne Kościołów i wyznań nierzymskokatolickich w PRL*. Warszawa: Zakład Wydawniczy „Odrodzenie”.
- Wysoczański, Wiktor. 1984. „Rodowód, sytuacja prawna i dzieje Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1922-1944.” *Posłannictwo* 52 (3-4): 3-31.
- X. 1910. *List Pasterski O. Jana Marji Michała, Biskupa Mariawitów pod względem dogmatycznym i etycznym*. Płock: Druk p. f. K. Miecznikowski.
- Zamirski, Konrad. 2019. „Relacje między Państwem Polskim a Kościołem Starokatolickim Mariawitów.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 6 (11): 251-265.

- Zieia, Jan. 2014. „Zarys sposobu życia Synów Królestwa Chrystusowego i Służebników Jego Ewangelii.” W Henryk Seweryniak, *Święte Oficjum a mariawici*, 397-407. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Z dziejów Królestwa*. 1972. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.
- Zych, Tadeusz. 1992. „Mariawityzm w Polsce.” *Mariawita* 34 (4-6): 7-8.
- „Życie Duchowne.” 1922. W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, 383-433. Płock: Przy Klasztorze Sióstr Maryawitek.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIII

Zeszyt 2

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2021

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 17. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

- JAKUB SŁAWIK, *O hermeneutycznych założeniach badań biblijnych* 371
- SŁAWOMIR ZATWARDNICKI, *Pismo Święte w warsztacie teologa. Geralda O'Collinsa przewodnik korzystania z tekstów natchnionych* 389
- TOMASZ TEREFENKO, *Herod's Birthday Banquet and its Significance for Jesus and his Disciples in the Gospel of Mark* 411
- WOJCIECH SZCZERBA, *Kontrowersje wokół Orygenesusa. Casus Metodiego z Olimpu* 427
- RAFAŁ PROSTAK, *Przypowieść o pszenicy w zmaganiach Kościoła z herezją w nauczaniu Augustyna z Hippony, Tomasza z Akwinu, Marcina Lutra i Jana Kalwina* 453
- ANDRZEJ POLASZEK, MARIA POLASZEK, *Kalwiński Psalterz Genewski (1562) jako źródło inspiracji luterńskiego kancjonału „Cithara Sanctorum” (1636) na tle procesów konfesjonalizacji protestantyzmu* 491
- Илья Мельников, «Святая старина»: иконы старообрядческих моленных Устюженского уезда Новгородской губернии 511
- MARCIN RZEPKA, *Migrujące obrazy. Fotografia w praktyce misyjnej Ludviga O. Fossuma. (Lutheran Orient Mission)* 557
- MONIKA WIŚNIEWSKA, *Warszawska administracja wyznaniowa 1950–1956. Wybrane zagadnienia* 587
- BORYS PRZEDPELSKI, *Geneza mariawityzmu i nieoficjalne relacje mariawicko-rzymskokatolickie w latach 1906-1939* 613
- HALINA GUZOWSKA, *110 lat prasy mariawickiej* 687
- BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, *Sakralna twórczość muzyczna mariawitów a śpiewy cerkiewne* 725
- Wykaz autorów 765

Contents

ARTICLES

JAKUB SLAWIK, <i>On the Hermeneutic Premises in Biblical Research</i>	371
SLAWOMIR ZATWARDNICKI, <i>The Holy Scriptures Handled by a Theologian. Gerald O'Collins' Guide on Making Use of Inspired Texts</i>	389
TOMASZ TEREFENKO, <i>Herod's Birthday Banquet and its Significance for Jesus and his Disciples in the Gospel of Mark</i>	411
WOJCIECH SZCZERBA, <i>Controversies around Origen. Methodius of Olympus</i>	427
RAFAL PROSTAK, <i>The Parable of Wheat in the Church's Struggle Against Heresy in the Teachings of Augustine of Hippo, Thomas Aquinas, Martin Luther and John Calvin</i>	453
ANDRZEJ POLASZEK, MARIA POLASZEK, <i>Calvinistic Genevan Psalter (1562) as a Source of Inspiration for Lutheran Cantional "Cithara Sanctorum" in the context of the Protestant Confessionalization Process</i>	491
ILJÂ MELNIKOV, "Sacred Antiquity": <i>The Icons of Old Believers' Houses of Prayer in Ustyuzhensky district of Novgorod Province</i>	511
MARCIN RZEPKA, <i>Migrating pictures. Photography in the missionary practice of Ludvig O. Fossum. (Lutheran Orient Mission)</i>	557
MONIKA WIŚNIEWSKA, <i>Warsaw's Religious Administration 1950–1956. Selected Issues</i>	587
BORYS PRZEDPELSKI, <i>The Genesis of Mariavitism and Unofficial Relations between the Mariavite and Roman Catholic Church in the Years 1906–1939</i>	613
HALINA GUZOWSKA, <i>110 years of Mariavite press</i>	697
BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, <i>Mariavite Sacral Music and Orthodox Chants</i> ..	735
List of authors	775

Wykaz autorów

Jakub Sławik, j.slawik@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Sławomir Zatwardnicki, zatwardnicki@gmail.com, ul. Cz. Miłosza 14, 57-100 Strzelin

Tomasz Terefenko, terefenkotomasz@gmail.com, Wyższe Baptystyczne Seminarium Teologiczne, ul. Szczytnowska 58-59, 04-812 Warszawa

Wojciech Szczerba, w.szczerba@ewst.edu.pl, Ewangelikalna Wyższa Szkoła Teologiczna, ul. Św. Jadwigi 12, 51-253 Wrocław

Iljâ Melnikov, potep_88@mail.ru, 2 / 2 Chudintzeva str., Velikiy Novgorod, Rus-sia, 173003

Rafał Prostack, prostakr@uek.krakow.pl, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej, Katedra Stosunków Międzynarodowych, ul. ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Andrzej Polaszek, Andrzej@polaszek.eu, os. Nadwarciańskie 3, 62-035 Trzykolne Młyny

Maria Polaszek, Marysia@polaszek.eu, os. Nadwarciańskie 3, 62-035 Trzykolne Młyny

Marcin Rzepka, marcin.rzepka@uj.edu.pl, Instytut Religioznawstwa, Ul. Grodzka 52, 31-044 Kraków

Borys Przedpełski, b.przedpelskli@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Halina Guzowska, inagie@poczta.onet.pl, ul. Człuchowska 9B m.3, 01-360 Warszawa

Monika Wiśniewska, mwisniewska@ihnpan.pl, Instytut Historii Nauki PAN, ul.
Nowy Świat 72, pokój A09, 00-330 Warszawa

Bartłomiej Słojewski, bslojewski000@gmail.com, ul. Tadeusza Kościuszki 88,
05-120 Legionowo